

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Форма навчання: денна

Кафедра: суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

**ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ В
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ НА ЗАСАДАХ ДІЯЛЬНІСНОГО
ПІДХОДУ**

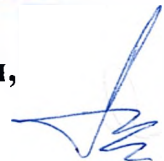
Виконав магістрант 2 курсу
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Бойчук Ілля Сергійович

Науковий керівник: **Семенчук Сергій Олександрович**,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Адамський Віктор Романович**,
кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБ’ЄКТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	4
1.1. Джерела та історіографія проблеми	4
1.2. Освітня інтерпретація періоду.....	14
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	23
2.1. Діяльнісний підхід як методологія вивчення історії	23
2.2. Застосування інтерактивних методів для збагачення знань про історію незалежності України	38
2.3 Організація проєктного навчання.....	43
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60

Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вивчення історії незалежності сприяє формуванню громадянської ідентичності серед учнів. Розуміння важливих подій та досягнень у процесі вибору незалежності сприяє утвердженню національної свідомості та гордості за історичну спадщину.

Діяльнісний підхід передбачає вивчення історії через практичні завдання та дослідження, що сприяє розвивати аналітичне мислення здобувачів освіти. Вони здобувають навички аналізу та критичного мислення, спираючись на джерела та факти.

Діяльнісний підхід акцентує на активному взаємодії знань та дій. Вивчення історії незалежності через проектні завдання, дослідницькі роботи та імітаційні ігри сприяє залученню учнів до активного навчання.

Діяльнісний підхід відповідає сучасним вимогам освіти, сприяючи підготовці учнів до активного громадянського життя. Розгляд історії на прикладі незалежності розвиває ключові компетентності, які необхідні у сучасному суспільстві.

Історія становлення незалежності є важливим елементом виховання патріотизму та громадянської відповідальності. Учні, розуміючи цінність своєї країни та її історії, можуть розвивати патріотичні почуття та відчуття громадянської приналежності.

Отже, вивчення історії становлення незалежності України за допомогою діяльнісного підходу не лише розширює знання учнів, але й сприяє їхньому глибшому розумінню та особистісному розвитку.

Метою дослідження є з'ясування особливостей вивчення історії становлення незалежності України в шкільному курсі історії на засадах діяльнісного підходу.

Для досягнення цієї мети необхідно було виконати наступні **завдання**:

- 1) Охарактеризувати джерела та історіографію дослідження
- 2) Розглянути сучасний шкільний курс історії України

3)Визначити методологічні аспекти та теоретичний аналіз діяльнісного підходу

Об'єктом дослідження є історія становлення незалежності України.

Предметом дослідження є вивчення особливостей включення історії становлення незалежності України в шкільний курс історії на основі діяльнісного підходу.

Методологічну основу дослідження склали такі методи дослідження: метод синтезу, емпіричний аналіз, структурно-функціональний аналіз, комбінований аналіз, літературознавчий аналіз.

Апробація дослідження. Основні положення й результати дослідження були представлені:

– у тезах доповіді «Діяльнісний підхід у навчанні історії» та опубліковані у збірнику матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 13 травня, 2024 р.);

– у виступі «Вивчення інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» на засадах діяльнісного підходу» на VI-му науково-практичному семінарі «Компетентнісний вимір шкільної освіти в умовах Нової української школи» (Хмельницький, 26 листопада 2024 р.).

Структура магістерської роботи визначається метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (72 найменування). Основний зміст дипломної роботи викладено на 62 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Джерела та історіографія проблеми

Історіографія проблеми «Вивчення історії становлення незалежності України в шкільному курсі історії на засадах діяльнісного підходу» є важливою для розуміння того, як тема розвивалася та які аспекти були вже вивчені. Історіографія проблеми охоплює різноманітні дослідження та наукові підходи, що враховують вивчення історії України з позначкою на період становлення її незалежності.

Цій темі дослідження присвячена достатня кількість наукових праць. У більшості випадків історичний матеріал, представлений у науковій літературі, має загальний характер, а монографії на цю тему присвячені вузьким питанням. Однак, необхідним є врахування сучасних умов при дослідженні проблематики з означеної теми.

Джерела для цієї статті включають: базову навчальну літературу, базові теоретичні підручники відомих дослідників у зазначеній царині історичної науки, Результати практичних досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів, статті та огляди, опубліковані у фахових журналах і періодичних виданнях, довідкова література та інші релевантні джерела.

Українська шкільна освіта отримала цінний ресурс для вдосконалення процесу викладання історії завдяки першому в Україні підручнику «Методика навчання історії в школі», який написали відомі вчені та фахівці О. Пометун та Г. Фрейман. Цей посібник, випущений за часів незалежності, виявився насправді унікальним, пропонуючи цілий комплекс нових теоретичних та методичних підходів до навчання історії та суспільствознавчих дисциплін.

У посібнику висвітлено основи теорії та методики викладання історії, і

він містить значну кількість оригінальних положень, що стосуються теорії навчання історії. Велика увага приділяється методам навчання, включаючи інтерактивні техніки та технології, а також широкий спектр прикладних порад та уроків.

Однією з особливостей посібника є акцент на інтерактивному навчанні історії в школі. Автори розглядають основи цього методу, надаючи конкретні технології та приклади використання. Це робить посібник корисним доповненням для вчителів, які бажають вдосконалити свої педагогічні практики та зробити навчання історії більш привабливим та ефективним для учнів [53].

Використання інформаційних ресурсів та історичних джерел у методичній науці та практиці викладання історії на теренах України налічує вже понад сто п'ятдесят років. Проблема впровадження історичних джерел у навчальний процес вивчалася ще в дореволюційний період в працях видатних педагогів-методистів, таких як Б. Влахопулов, А. Гартвіг, Я. Кулжинський, М. Рожков, М. Стасюлевич, С. Фарфаровський та інші. Вони визначили методи роботи з документальними джерелами та запропонували критерії відбору таких джерел.

Ці методики визнані науковою спільнотою та стали основою для використання історичних джерел у сучасній методичній науці та навчальній практиці. Ключовими критеріями при виборі джерел є наукова достовірність та інформаційна ємність. У висвітленні історичних подій та явищ вчителі і методисти використовують різноманітні джерела, такі як архівні документи, листування, свідчення очевидців, картографічні матеріали тощо.

Цей довгий період використання історичних джерел свідчить про їхню значущість та ефективність у навчанні історії та сприяє розвитку методичної бази для вчителів [18].

У період Української революції 1917-1921 рр. відзначалося інтенсивне використання історичних джерел у шкільному навчальному процесі. Видавництво «Сіяч» у Черкасах опублікувало ряд значущих праць, таких як

«Історія України» Г. Коваленка [35] та «Ілюстрована історія України» М. Грушевського [19]. Крім того, були створені хрестоматії Н. Григор'їва та Н. Мірза-Авакянця. Тексти були розподілені за темами, такими як економічні відносини, політичний устрій, право та суспільний лад. Застосування уривків історичних документів слугувало підтвердженням словам автора підручника.

Перебування України в советському тоталітарному режимі на початку 1920-х років концепція освіти зазнала кардинальних змін. Історія вивчалася в рамках суспільствознавства з елементами історичних знань за підручниками Р. Віппера, М. Коваленського, М. Покровського тощо. В цей період із змінами у підходах до навчання, використання історичних джерел практично припинилося.

В середині 1950 рр. відбулися зміни в поглядах на роль і позицію підручника з історії. Вчені, такі як О. Вагін, А. Єфімов, О. Волобуєв, Ф. Коровкін, О. Стражев та ін., підкреслили значення історичних документів як інструменту конкретизації навчального матеріалу. З'явилася класифікація писемних історичних джерел за характером тексту. З 1956 по 1961 рр. було видано посібник для вчителів, в якому були зібрані історичні документи з історії УРСР, а також хрестоматія з історії стародавнього світу [68]. З початку 1960-х років ідея сприяння розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів асоціюється з радянською педагогікою і була частиною завдання «наближення школи до життя», поставленого наприкінці 1950-х років. У цей час до підручників почали включати довідкові матеріали, літературу та ілюстрації для самостійного опрацювання учнями. Запитання та завдання підручників були спрямовані на вивчення документів, ілюстрацій, параграфів та розділів.

На початку 1960-х років вийшли друком підручники з новітньої історії О. Єфімова та В. Хвостова.

Виходять пробні видання підручників з новітньої історії О. Єфімова та В. Хвостова та авторських колективів за редакцією І. Кривовса, Д. Пріцкера, С. Стеткевича, П. Кузьмічова, В. Орлова; підручник з «Новітньої історії» для

9-10 класів за редакцією В. Фреєва та коментарі до нього. В. Фреєва та коментарі до нього.

В. Фреєв з 1960-х до 1980-х років радянські методисти наголошували на важливості документів як історичних джерел. Документи допомагали виявити та осмислити особливості історичної епохи, стимулювали мислення та активізували пізнавальну діяльність учнів.

У середині 1980-х років відбулися позитивні зміни в методиці використання історичних джерел на уроках. Було звернуто увагу на необхідність ознайомлення учнів з якомога більшою кількістю історичних джерел, зокрема писемні, візуальні та аудіовізуальні матеріали, а також пам'ятки матеріальної культури. Акцентувалася увага на багатоперспективності вивчення історичних подій та процесів.

На початку 1990-х років К. Баханов запропонував повернутися до історичних джерел як об'єкта дослідження учнів і запровадити експеримент і практику в практику історичної освіти [9]. Спираючись на європейський і вітчизняний досвід, він перелічив кілька варіантів самостійної дослідницької роботи учнів з історичними джерелами

Документування (ілюстрування):

Використання матеріалу як засобу підтвердження основних положень підручника.

Доповнення:

Доповнення: учні виявляють нові факти, людей і зв'язки в матеріалі, щоб доповнити знання, отримані з підручника.

Дослідження (лабораторні та практичні):

Часто використовують і аналізують документи, обрані вчителем як основне джерело інформації.

Обширне дослідження:

Самостійно відбирають, критикують, аналізують та узагальнюють джерела відповідно до власних цілей і тем.

До 1996 року в Україні були розроблені та видані перші підручники зі

всесвітньої історії з оновленим змістом, орієнтованим на предметно-орієнтовану парадигму освіти. У цей період було переглянуто прийняті версії та оцінки радянської історіографії. Водночас проблемою було інформаційне перевантаження та складність навчальних матеріалів. У більшості підручників були відсутні ілюстрації та методичні посібники, траплялися помилки в хронології. Так було з підручниками з всесвітньої історії для 10-11 класів, де кожен з 50 параграфів вимагав уважної перевірки [56]. Автори підручника відібрали від двох до п'яти історичних документів, зокрема «Американський мирний план (Чотирнадцять статей Вільсона)», «З Конституції Іспанської республіки», «З історії японської окупації Маньчжурії», «З листа китайського представника в Лізі Націй генеральному секретарю Ліги Націй від 21 вересня 1931 року». Кожен пункт містив від семи до 15 запитань і завдань, які практично не мали стосунку до розгляду поданих документів. Також було виявлено значну кількість тем, які не містили навчальних запитань і, отже, не стимулювали творчий пошук і дискусію студентів. Автори підручника для 11-го класу обрали ще менше історичних документів, що додатково знижує можливості учнів для глибшого аналізу та обговорення [11]. Із 65 розділів підручника лише 47 розділів присвячено 51 історичному джерелу автора. Кожна глава та розділ супроводжувалися відповідними запитаннями та завданнями. Такий баланс між підібраними історичними документами та їх аналітичними питаннями спостерігається також у підручниках Я. Бердичевського та Т. Ладиченко [69]. Таким чином, незважаючи на певні наукові досягнення, дидактичні засоби цих підручників не націлені належною мірою на формування в учнів навичок використання інформаційних ресурсів у процесі вивчення всесвітньої історії. Це проявлялося у тому, що окремі документи надавали запитання лише для їх опрацювання. Із запровадженням у 1996 році нової навчальної програми зі всесвітньої історії (6-11 класи) та її переглядом у 1998 і 2001 роках було видано 40 нових підручників, навчальних посібників і методичних комплексів (робочі зошити для учнів, підручники, картотеки, дидактичні

посібники, посібники для вчителя тощо), розроблено широку методичну базу для аналізу та дослідження учнів. Розвинуто ідею активного використання історичних джерел за допомогою широкого спектра ілюстративних засобів і великої ілюстративної бази. [18].

3 жовтня 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні. Концепція визначає перелік знань, умінь і навичок, які людина має отримати на кожному рівні освіти. Наприклад, випускники шкіл повинні вміти розуміти принципи здорової конкуренції, нести відповідальність за власні дії, вирішувати конфлікти мирним шляхом, відстоювати свої права та захищати позицію. У 2019 році інтегрований курс «Громадянська освіта» було запроваджено як незмінний елемент типового навчального плану в закладах загальної середньої освіти. Поняття «громадянська освіта» включає в себе розвиток і соціалізацію особистості, національну ідентичність, громадянську позицію, загальну культуру, світогляд, критичне мислення, творчість, дослідницькі та аналітичні навички, формування професійних якостей.

Згідно з програмою, основними поняттями громадянської освіти є: людина, особистість, громадянин, права людини, верховенство закону, інклюзивність, громадянське суспільство, громада, участь громадян, демократія, держава та відповідальність. Під час викладання суспільствознавчих дисциплін вчителям рекомендується використовувати чинну навчальну програму, зокрема програму «Історія України» для учнів 5-9 класів. Всесвітня історія. Для 5-9 класів: «Історія України. Всесвітня історія». Новий навчальний план для 10 класу пропонує два предмети: «Історія: Україна і світ» та «Історія України та всесвітня історія».

Для підвищення ефективності навчання рекомендується синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в класах, де учні вивчають історію України та всесвітню історію паралельно (7-11 класи). Проте вчителі можуть вивчати програмовий матеріал цих предметів послідовно або паралельно; у 2018 році запроваджується інтегрований курс

«Історія України як складова світового культурного, економічного і політичного простору», для учнів 10-х класів закладів загальної середньої освіти метою якого є розвиток здатності розуміти та інтерпретувати історію України як складову світового культурного, економічного і політичного простору. Вводиться курс «Історія: Україна і світ». Зміст предмета ґрунтується на принципах громадянської спрямованості, антропоцентризму, україноцентризму, націєтворення та європеїзму. Особливістю програми є те, що предмет історії України розглядається в контексті світової та переважно європейської історії, а також показується, як Україна взаємодіє з цим контекстом і формує його. Програма наголошує на важливості вивчення взаємодії української та світової історії, а також складних викликів, що поставали перед державою, нацією та народом у той час.

У програмі розглядаються основні події, явища та процеси, що формували українську та світову історію з 1914 по 1945 роки. Згідно з навчальною програмою, цей період висвітлюється у таких розділах: «Перша світова війна», «Європейські соціальні та національні революції», «Українська революція. Українська революція», «Перебудова повоєнного світу: між демократією та авторитаризмом», «Тоталітарні режими як виклик людству», «Україна і світ напередодні Другої світової війни. Початок війни», «Друга світова війна: перебіг та наслідки».

У програмі передбачено резервний час для вчителів: Відповідно до Інструкції з ведення діловодства у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів (Наказ Міністерства освіти і науки України № 240 від 23 червня 2000 року), вчителі планують навчальні матеріали безпосередньо відповідно до навчальної програми. Також можуть використовуватися окремі брошури, підготовлені на основі навчальної програми. На основі календаря вчителі планують уроки, але структуру і формат уроків вчитель визначає самостійно. [59, 48-50]. Вчителі можуть використовувати методичні посібники із грифом Міністерства освіти і науки України як допоміжні матеріали для складання поурочних планів. Під час розроблення календарних планів вчитель може на

власний розсуд використовувати резервні години для планування проведення різноманітних заходів, таких як практичні заняття, контрольні роботи, семінари, засідання круглих столів та інші [34, с. 141-142].

Увійшовши в XXI століття, Україна переживає період серйозних трансформацій у всіх сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній та культурній. Змінюються уявлення громадян про свою роль у цих процесах, що актуалізує питання формування особистості в нових історичних умовах. У контексті становлення «Нової української школи» шкільна освіта визначається як ключовий чинник вирішення сучасних викликів.

У міру того, як конфлікт в Україні вступає у свій 11-й рік і набуває гібридного характеру, зростає потреба в розвитку медіаграмотності серед молодого покоління, яке має жити й творити в інформаційному суспільстві та інтегруватися до Європейського співтовариства.

В сучасному інформаційному просторі, на тлі розширення інтерпретацій і оцінок минулого, вчителям історії України потрібно застосовувати нові підходи до опрацювання та аналізу історичної інформації. Розвиток самостійності, творчого мислення, критичної освіченості стають актуальними завданнями у формуванні компетентностей особистості.

Однією з ключових цілей шкільного навчання історії в Україні є формування історичного мислення, що включає єдність історичних знань, методологічних підходів та розумових установок особистості для їх застосування в пізнанні та осмисленні історичних фактів, явищ і процесів.

Для розвитку історичного мислення важливо залучати учнів до діяльності, що передбачає застосування принципів і методів історичного пізнання. Тому дослідження методичних прийомів використання історичних джерел у викладанні історії в Україні (особливо теми «Війна на Сході України у працях зарубіжних журналістів») залишається актуальним. Вивчення методичних прийомів використання історичних джерел у викладанні історії завжди було предметом дослідження наступних науковців

та експертів: О. Пометун, В. Мисан, О. Степаніщев, Л. Задорожна, Т. Ковбасюк та інші. Л. Задорожна, кандидат педагогічних наук, в своїй роботі підкреслює важливість того, щоб школярі розуміли природу і сутність наукових історичних знань, були критичними до інтерпретацій історичного процесу, та вміли висловлювати своє бачення та аргументовано тлумачити його на основі інформації, яка міститься в історичних документах [13, с. 36]. Інша вчена, Т. Ковбасюк, вважає, що ключовою методичною умовою для організації навчання історії з цілеспрямованим та систематичним використанням писемних історичних джерел є етапне оволодіння учнями навичками роботи з документами [36, с. 186].

Вивчення проблем війни на Сході України включає аналіз методологічних праць, які велику увагу приділяють історичним документам. Однією з таких праць є книга Василя Ткаченка «Росія: ідентичність агресора» (2016). Цю книгу називають однією з перших спроб в українській гуманітаристиці дослідити агресивну природу путінізму, його соціальні та ідеологічні корені, а також простежити еволюцію політики Кремля від концепції європейського вибору до курсу на євразійство. Ключовим мотивом книги є розкриття агресивної сутності «путінізму», вивчення його соціальних та ідеологічних корінь, а також аналіз еволюції від прагнення до європейського вибору до настанови на євразійство. Автори також наголошують на агресивному характері ідеологічної війни Росії проти України, практиці масового цинізму, моральної деградації та нехтування загальнолюдськими цінностями [60]. Історичні та сучасні причини війни на Сході України глибоко аналізують запорізькі історики Федір Тульченко та Галина Тульченко у своєму дослідженні «Проект “Новоросія” (1764-2014)». Автори аналізують виникнення проекту «Новоросія» в Російській імперії у 1764 році, царський режим, Тимчасовий уряд 1917 року, Радянський Союз та спроби його реалізації в сучасній Росії. Проект розглядає розвиток відносин між Україною та Росією впродовж 250 років, надаючи історичні факти, статистичні та картографічні матеріали, що ілюструють особливості політики

різних російських режимів щодо України. Особлива увага приділяється політиці Радянського Союзу та сучасного російського режиму щодо півдня та сходу України, а також витокам та особливостям останньої російсько-української війни. Це дослідження буде цікаве тим, хто хоче зрозуміти останні події в Україні та передбачити можливий розвиток подій. [61].

Одним з інструментів прямої візуалізації на уроках історії України є використання уривків із зарубіжних періодичних видань, таких як *New York Times*, зокрема статті «Нудний» спосіб життя на Донбасі під час війни». Це дозволяє учням емпірично підтвердити різноманітність думок іноземних та українських журналістів. Важливим історичним джерелом є статистика ООН щодо втрат на Донбасі, яка дає уявлення про масштаби конфлікту на сході України.

Під час викладання історії України необхідно створити умови для розуміння учнями різниці між документальними джерелами та художніми творами, піснями, оповіданнями та переказами. Це особливо важливо при вивченні теми «Війна на Сході України у творчості іноземних журналістів». Робота з історичними джерелами допомагає забезпечити неупередженість у журналістиці - одній з найбільш заангажованих сфер людської діяльності. [37, с. 170].

Осмилення даної проблематики у більшій мірі знаходить своє відображення у працях зарубіжних науковців, що зумовлено ширшою матеріальною базою для проведення досліджень. На жаль, дана тематика не стала об'єктом детального розгляду вітчизняних науковців, що обумовлено низкою негативних причин.

Отже, незважаючи на достатній обсяг наукового доробку по даній проблематиці, існує проблема недостатньої її практичної розробки у вітчизняній науці. Праці зарубіжних учених є безперечно цінним та необхідним джерелом для розуміння проблеми наукових революцій та методологічних трансформацій науки.

1.2 Освітня інтерпретація періоду

Навчання історії в загальноосвітніх закладах України спрямоване на досягнення загальної мети базової середньої освіти. Ці цілі включають у себе розвиток і соціалізацію учнів, формування національної ідентичності, загальної культури, світогляду, екологічних моделей мислення та поведінки, а також розвиток творчих і дослідницьких навичок. Випускники закладу освіти мають бути патріотами України, знати її історію, бути носіями української мови та культури, поважати культуру інших народів, володіти державною мовою та іноземними мовами, бути активними та відповідальними громадянами.

В умовах тривалої російсько-української війни важливою стає роль шкільної історичної освіти у процесі консолідації української нації. Метою шкільної історичної освіти є формування вільних особистостей, що визнають національні та загальнолюдські цінності, керуються морально-етичними критеріями та виявляють громадянську відповідальність. Також важливими є завдання виховання громадянської свідомості, спрямованої на патріотичне почуття, толерантності та поваги до різних культур.

У реалізації цих завдань важливі підходи, такі як поглиблення інтересу до історії, набуття системних знань, розвиток критичного та творчого мислення, усвідомлення національного інтересу та формування громадянської самосвідомості. Також акцентується на дотриманні толерантності, повазі до різних поглядів і культур, а також на сприянні формуванню політичної та правової культури.

Актуальні події, пов'язані з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, вимагають перегляду та вдосконалення навчальної програми з історії в середніх загальноосвітніх школах. Суть змін полягає не лише в доповненні історичного матеріалу актуальними подіями, але й врахуванні нових історіографічних досліджень для більш наочного відображення минулого, що допоможе розуміти сучасні події. Ключові

напрямки в цьому контексті включають:

Оновлення історії Русі-України, Галицько-Волинського князівства, королівства Руського, українських земель у середині XIV – початку XVI ст. згідно із сучасною зарубіжною та українською історіографією.

Концептуальна переформатування ранньомодерної історії України, об'єднуючи досвід українських земель в складі Речі Посполитої та Війська Запорозького/Гетьманщини.

Знайомство з поняттям «козацька революція середини XVII століття» як важливим явищем, визнаним в українській та світовій історіографії.

Осучаснення історії України «довгого» XIX ст., з фокусом на процесах націєтворення та націєствердження. Поглиблення дослідження історії України XX століття. Розгляд СРСР як держави імперського типу з тоталітарним режимом. Акцентування на подіях 1917–1918 рр. при вивченні Української революції. Визначення державотворчої спадкоємності сучасної України від Української Народної Республіки. Зосередження уваги на формуванні поняття «українська політична нація» та консолідації протягом XX ст. Широке представлення практики використання штучного голоду в СРСР як політичного інструменту. Розширення географічних контекстів української історії, врахування світових подій (наприклад, національне державотворення в інших країнах). Включення окремого блоку для вивчення сучасної російсько-української війни та її історичних корінь. Введення нових понять та термінів, актуальних для розуміння сучасності. Більше уваги до використання історичної біографістики та зорієнтування учнів на вивчення опору насильству й інші аспекти історії [17].

Освітня програма для 10-11 класів з історії України, введена в 2022 році, представляє собою новий етап у формуванні шкільного історичного наративу. Суттєвою є введення нових понять, таких як «політика російщення» замість русифікації, політика колабораціонізму, заміна терміна «радянський» на «совєтський», а також введення доктрини «русского міра» (путінізм), рашизм.

Формування шкільного наративу історії вимагає не лише створення відповідних підручників, а й визначення концептуальних засад програми: З 2005 року навчальна програма з історії України має структурований змістово-діяльнісний розділ, який є основою для написання навчальної літератури. Програма «Історія України 2022» визначає концептуальні засади формування змісту шкільної історичної освіти та забезпечує науково-методичне підґрунтя для написання відповідних навчально-методичних матеріалів.

Програма 2022 року [33] є перспективною, оскільки вона містить методологію відбору навчального матеріалу для майбутніх модельних навчальних програм та підручників для 7–11 класів. Зокрема, важливо відзначити ґрунтовність пояснювальної записки цієї програми, яка детально розкриває концептуальні аспекти. Окрім стандартних структурних одиниць, програма включає розділ «Змістові наголоси навчальних програм», присвячений російсько-українській війні, що є актуальним в контексті сучасних подій. Програми 2022 для 10-11 класів з історії України демонструють важливі нововведення, зокрема у додатку – переліку обов'язкових дат і історико-культурних пам'яток. Кожен розділ, присвячений певному історичному періоду, визначає нові змістові акценти, наративи і дефініції. Ці елементи утворюють єдину канву історичного дискурсу, що спирається на наскрізні методологічні ідеї.

Програма враховує такі аспекти:

Виокремлено процеси державотворення та збереження державницьких традицій в умовах перебування українських земель у складі різних країн.

Підкреслено закономірності постання національних держав, таких як Українська Народна Республіка, а також відновлення незалежної України, враховано державотворчу спадкоємність від УНР та УРСР.

Переформатовано концепцію ранньомодерної історії України з урахуванням зв'язку досвідів перебування в складі Речі Посполитої та Війська Запорозького.

Введено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII

століття» та зосереджено увагу на ідеях націєтворення, націєствердження, а також поняттях «ідентичність» та «суспільна свідомість».

Переосмислено історію України ХХ століття з урахуванням розпаду імперій та зазначено поняття-концепт «СРСР – тоталітарна імперія».

Автор наголошує на воєнних злочинах і злочинах геноциду радянської влади та впорядкованому розпаді СРСР як імперії.

Програма також сприяє інтегративному характеру ключових компетентностей, наскрізних навичок і понять, таких як політична культура, багатоконфесійність, соціальні, етнічні та релігійні групи та їхня взаємодія. Такий підхід становить основу для формування нового історичного дискурсу, який спрямований на розвиток учнівської свідомості та розуміння історії України [39, с. 128-129].

Шкільні підручники історії завжди привертали увагу держави та суспільства, а також були предметом аналізу Інституту Георга Еккерта, міжнародного дослідницького інституту підручників у Брауншвейгу (Німеччина). Міжнародних експертів цікавило, наскільки зміст українських підручників відповідає останнім досягненням історичних і соціальних наук в об'єктивному переосмисленні минулого та розумінні сучасних соціальних проблем.

Оцінювалося також, чи сприяють сучасні підручники розвитку незалежного мислення учнів та відмові від будь-якої форми індоктринації, чи то комуністичної, чи націоналістичної. Попри визнання важливої ролі національної історії у шкільному навчанні як засобу протистояння міфологічним спотворенням та перебільшенням національного фактору, експерти висловлювали обережні застереження щодо візії, що обмежується історичною перспективою ХІХ століття.

Десять років після того аналізу, проведеного групою університетських викладачів-істориків під керівництвом Н. Яковенко, висновок був наступним: підручники відповідають діючій нормативно-правовій базі, однак не відповідають сучасному стану історичної науки та потребам суспільства.

Експерти виокремлювали проблеми такі як песимістичне уявлення про Україну як колоніальний простір, етноцентризм, перевага політичної та військової історії, а також недостатнє використання нових методів та розвивальних підходів.

Аналіз підручників також залучив громадських активістів, які визначили поступовий перехід від радянської візії до етноцентричної, але із збереженням рис минулого. Основні недоліки, виявлені експертами, включають відсутність згадок про нацменшини, пошук постійних зовнішніх ворогів, просторову невизначеність та термінологічну плутанину [25, с. 40-41].

У 2019 році на основній сесії ЗНО були включені три питання, приурочені до теми «Українські землі в 20–90-х роках XVIII століття» [19]. Завдання 44, 45 і 46 націлені на використання учнем фрагмента історичного документа та перевірку його вмінь оцінювати історичні джерела та застосовувати критичне мислення. Проте в аналізованих підручниках не вміщено жодного історичного джерела, яке було б представлено у завданні зовнішнього незалежного оцінювання. Таким чином, виявляються розбіжності між вмістом підручника та питаннями ЗНО. Зовнішнє незалежне оцінювання у 2020 році проводилося у дві сесії: основну та додаткову. Основна сесія включала лише одне завдання за такими темами. «Українські землі в 20–90 рр. XVIII ст.» [35]. Завдання «Проаналізуйте уривок з історичного джерела» має на меті перевірити учнів щодо сформованості логічної компетентності. Однак жоден із розглянутих підручників не включає історичного джерела під назвою «До нашого відома дійшло...», що вказує на невідповідність змісту, представленому в підручниках, вимогам завдання ЗНО. У додатковій сесії лише одне завдання з теми «Українські землі в 20–90-х роках XVIII століття» - завдання «Виявом 'соціального розбійництва' на теренах Галичини, Буковини та Закарпаття в XVI–XIX ст. була діяльність...», яке перевіряє знання про час та території діяльності опришків. Це завдання ЗНО відповідає вмісту всіх розглянутих підручників, оскільки вони

розглядають час, території та особливості поширення цього руху. Таким чином, вміст розглянутих підручників в повній мірі відповідає завданням ЗНО.

Однак більшість питань з теми «Українські землі в 20–90-х роках XVIII століття», які були включені в ЗНО з 2016-2020 років, можливо, не зможуть бути вирішені учнем лише за допомогою підручників. Історичні джерела та зображення архітектурних пам'яток, які подаються в ЗНО, абсолютно відсутні у розглянутих шкільних підручниках. Таким чином, учневі доведеться використовувати додаткові методичні матеріали для успішного складання ЗНО. Загалом, результати аналізу свідчать, що вміст ЗНО та сучасних підручників з історії України потребує подальшого вдосконалення [29, с. 309].

Видання книжки видатного історика, професора Федора Турченка, який є автором численних статей, монографій та підручників з історії, викликало великий інтерес серед освітянського середовища, особливо викладачів історії в середній та вищій школі. Це зацікавлення само по собі є важливим і свідчить про збільшення інтересу до історії як такої, а, отже, про активізацію історичної пам'яті. Ця тенденція наразі є стійкою, і можна очікувати, що з закріпленням знань з вітчизняної історії громадяни проявлять все більше суспільно-політичної обізнаності та здатності до раціональної оцінки минулого і сучасності, а також до свідомого суспільного вибору. У цьому полягає одне з найважливіших завдань підручника – виховання громадянина та формування свідомої громадянської позиції загалом. Дослідження професора Турченка не ставить своєю метою вичерпне охоплення історії підготування, видання та функціонування шкільних підручників історії в епоху незалежності. Його праця обрисовує основні суспільно-політичні проблеми цього процесу, залишаючи відкритим багато аспектів для подальших наукових досліджень в цьому напрямку. Однак надто обширною темою є запропонована у цій статті. Автор статті поставив перед собою завдання підняти основні дискусії, що відбувалися в науковому середовищі

щодо моделі побудови шкільного підручника, і показати, як відбулася апробація цих моделей в історичних умовах сьогодення [27, с. 217].

Актуальні події, пов'язані з сучасною російсько-українською війною, наполягає на необхідності глибокого переосмислення історії. Підходи до минулого, які недавно домінували вітчизняною історіографією і, відповідно, шкільними підручниками, допускали різні можливості погіршення відносин з Росією, але не такі, якими стали свідки сучасної війни. Війни не виникають без серйозних причин, і це очевидно кожному учневі. Сучасна російсько-українська війна також має глибокі корені, і їх аналіз є надзвичайно важливим, зокрема, для оцінки правильності написання підручників з історії та їхніх потреб у виправленні.

У першій половині 1990-х років, коли з'явилися перші підручники з вітчизняної історії, в суспільній свідомості України переважала думка, що незалежність не має загроз. Вважалося, що зовнішніх ворогів немає, і внутрішні проблеми будуть вирішені. Однак події показали, що такий підхід був помилковим, а політики та науковці робили неточні висновки. Реальність полягала в тому, що при розпаді советського союзу і визнанні росією незалежності України в 1991 році російське керівництво вважало це лише тимчасовою ситуацією, яку слід виправити. Політика відновлення імперії стала пріоритетом російського керівництва, і вона особливо посилилася під час нинішнього уряду, який прагне повністю під контроль Україну. Сьогодні очевидно, що дії путінського режиму в Україні були ретельно сплановані та багатопланові, і вони увійшли в історію як «гібридна війна» [63, с. 89].

Протягом перших десятиліть незалежності України значно змінювався зміст шкільних підручників з історії. Ці зміни були обумовлені переосмисленням більшості подій та явищ української історії з точки зору національної держави та політичної самосвідомості українського народу. Однак розширення авторської свободи часом призводить до суб'єктивізму в подачі матеріалу у навчальних посібниках. Це протиріччя ставить перед вчителями завдання розвивати у учнів навички критичного мислення та

оцінки історичних інтерпретацій, враховуючи різноманіття авторських поглядів [20, с. 8].

Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати такі підручники під час вивчення історії та громадянської освіти «Нариси з історії Криму XVIII – початку XIX ст.: додатковий матеріал для вчителів» для 7- 8 класів загальної середньої освіти / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. – Київ: АУП, ЦВП, 2019. – 71 с.» [65], «Історія Криму першої половини XX ст. Нариси. Навчальний посібник 10 клас. / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. – 66 с.» [64]; «Нариси з історії Криму у XX ст.: 1939–1990 рр.: додатковий матеріал для вчителів для 10 класу загальної середньої освіти. Навчально- методичний посібник / Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. / за редакцією Волошенюк О. В., Євтушенко Р. І. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. – 71 с.» [65]. Серед численних аргументів, використовуваних Росією для виправдання анексії Криму, одним із ключових є твердження, що півострів належить до етнічних «слов'янських земель». Ці підручники, що використовуються на уроках історії та громадянського виховання, розповідають про те, як Російська імперія і СРСР/Радянський Союз систематично проводили політику створення умов, несприятливих для анексії Криму. Ця політика була спрямована на створення несприятливих умов для кримських татар і, навпаки, на сприяння росіянам. У посібнику подано завдання для вивчення джерел, у тому числі візуальних, і розвитку навичок критичного мислення.

Також рекомендуємо звернути увагу на книжку «Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Новікова Л. Є., Тримбач С. В, Черков Г. А. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. – Київ: ЦВП, АУП, 2018. – 57 с.» [14]. Цей посібник призначений для вчителів історії та медіаграмотності. Використання

українських кінотекстів сприяє підвищенню кінограмотності та дає змогу обговорити конфліктну ситуацію і складні соціальні процеси в Україні через призму художніх творів. Конспекти уроків також можуть бути використані на факультативах, елективних годинах, методичних годинах, заняттях для юних істориків і журналістів.

Видання «Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди». Навчальний посібник / за редакцією Волошенюк О., Євтушенко Р., Іванова В., Кулакова А. – Київ: АУП, Інтерньюз-Україна, ЦВП, 2020. – 68 с.» [48] та відповідні відеокурси були розроблені Українською академією преси та громадською організацією «Інтерньюз Україна» у партнерстві з Міністерством освіти і науки України як освітня відповідь на інфодемію (поширення неправдивої та недостовірної інформації про КОВІД-19). Серед іншого, було розроблено лекції з історії та громадянського виховання.

Міністерством освіти і науки України також рекомендовано посібник «НАТО – сила, що захищає мирних громадян / Т. Бакка, О. Волошенюк, О. Желіба, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мальований, О. Мокрогуз; за ред. О. Волошенюк, С. Дьоми. – Київ: ВСВСДГО, 2019. – 164 с.» [7]. Його створено з метою внесення елементів натовознавства в процес навчання історії, політології та громадянської освіти в загальноосвітніх закладах. Посібник орієнтований на діалог та практичне використання, і може слугувати матеріалом для підвищення кваліфікації вчителів. Вправи та завдання в ньому придатні як для вивчення курсу за вибором, так і для проведення виховних годин, занять гуртків юних істориків і журналістів.

РОЗДІЛ 2

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

2.1 Діяльнісний підхід як методологія вивчення історії

Діяльнісний підхід у вивченні історії визначається спробою активно залучати учнів до різних видів практичної діяльності, де вони можуть самостійно конструювати своє історичне знання та розвивати ключові компетентності. Основні принципи цього підходу включають:

Проблемне навчання: ставлячи перед учнями історичні проблеми чи завдання, вчителі стимулюють їх активність та дослідницький підхід. Учні повинні розв'язувати історичні задачі та аналізувати події, що сприяє критичному мисленню та розвитку аналітичних навичок.

Проектне навчання: задачі, що включають створення проектів, дозволяють учням долучати до вивчення історії свою творчість та ініціативу. Проекти можуть включати написання есе, створення макетів, виставок чи мультимедійних презентацій.

Рольові ігри: проведення історичних симуляцій та рольових ігор дозволяє учням пережити історичні події, відчувати на собі роль особистостей чи груп, що брали участь у цих подіях.

Використання історичних джерел: акцент на використанні первинних історичних джерел (літературних, художніх, архівних тощо) допомагає учням розвивати дослідницькі та аналітичні навички.

Колективна співпраця: робота в групах, де учні взаємодіють, обговорюють та спільно розв'язують історичні завдання, розвиває комунікативні навички та вміння працювати в колективі.

Експедиції та польові роботи: вивчення історії за межами класної кімнати дозволяє учням особисто досліджувати історичні місця, вивчати

пам'ятки та розуміти історичний контекст на місці.

Акцент на діяльнісний підхід у вивченні історії спрямований на розвиток учнів не лише як споживачів інформації, але й як активних та творчих суб'єктів, які здатні самостійно досліджувати історію та формувати власне розуміння минулого.

Здійснення переорієнтації на діяльнісний підхід в історії вимагає впровадження різноманітних методів та підходів для підвищення продуктивності навчання. Активні та інтерактивні методи стають ключовими компонентами цього підходу. Компетентісно орієнтоване навчання вимагає застосування практичних методів, тоді як особистісно орієнтоване – самооцінювання та формувальне оцінювання.

Використання дистанційних і змішаних форм навчання забезпечує гнучкість і доступ до різноманітних ресурсів. Мультимедійні засоби та цифрові платформи покращують якість навчання, створюючи можливості для онлайн та офлайн активностей.

Щодо застосування штучного інтелекту в історичній освіті, важливо розглядати його можливості і обмеження. Дотримання інформаційної безпеки, усвідомлення впливу віртуальної реальності та розуміння психологічного стану учнів – ключові аспекти при використанні цифрових технологій.

Під час виконання творчих завдань та роботи з штучним інтелектом важливо дотримуватися академічної доброчесності та навчати учнів повазі до авторського права.

Враховуючи різноманітні фактори, вчитель повинен вибирати форми та методи, що найкраще відповідають дидактичному завданню, враховуючи пізнавальні можливості учнів, зміст матеріалу та наявні ресурси [38].

За авторами методичної системи «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» - Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла, критичне мислення представляє собою складний ментальний процес, що розпочинається з аналізу інформації і завершується прийняттям рішення.

Згідно з Метью Ліпманом, фундатором Інституту критичного мислення США, критичне мислення - це вміле та відповідальне мислення, яке дозволяє особі формулювати надійні й обґрунтовані судження.

Ключові навички критичного мислення включають:

Оцінка надійності джерел інформації.

Виділення та обробка необхідної інформації.

Аналіз та оцінка висловлювань, припущень, висновків, аргументів, гіпотез та переконань, як власних, так і чужих.

Формулювання запитань для отримання точнішої інформації або перевірки її достовірності.

Розгляд проблем з різних точок зору та порівняння різних підходів до їх вирішення.

Висловлення власної позиції та вправне використання мовленнєвих засобів для формулювання висловлювань.

Прийняття обґрунтованих рішень [31].

Дослідницькі завдання виступають важливим елементом практикуму, характеризуючись як особливий вид навчальних завдань. Основною відмінністю полягає в тому, що вони є або повністю, або частково новими для учня та мають навчальну проблему, що вимагає пошуку нових знань та методів. Дослідницькі завдання спрямовані на активне використання у навчанні зв'язків, відношень та логічних доказів [59]. Дослідницьке завдання в історії повинно включати наступні складові:

Передбачуваний спосіб діяльності учня: Зазначення конкретних дій, які учень повинен виконати під час розв'язання завдання, такі як доведення, визначення, порівняння, аналіз та інші.

Формулювання умови завдання: Чітке і зрозуміле постановка завдання, яке визначає область дослідження та поставлену проблему.

Джерела інформації: Вказівка на різноманітні джерела, що можуть бути використані для отримання інформації, такі як писемні джерела або уривки з них, візуальні чи речові джерела, статистичні дані, ілюстрації, карти,

Інтернет-ресурси, фонди музеїв, а також можливість використання власних знань учня.

Під час вирішення дослідницьких завдань, учні займаються діяльністю, що наближається до наукового пізнання, ознайомлюючись з методами та етапами наукового дослідження та освоюючи частину суспільством накопичених знань, адаптованих для їх віку та розуміння [46].

Впровадження компетентнісного підходу в освітній процес вимагає перегляду методів створення навчальної літератури з історії, з основним акцентом на активній участі учнів у навчальному процесі. Однією з форм навчальних матеріалів з історії, спрямованих на реалізацію компетентнісного підходу, є практикуми. Зокрема, практикум «Історія України в джерелах» має на меті створити умови для самостійної роботи учнів, як через використання відібраних історичних джерел, так і завдань різного характеру.

Під час відбору історичних джерел для практикуму, важливо враховувати багаторазовий підхід та методичні умови для роботи з ними в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Завдання в практикумі повинні утворювати систему, сприяючи не лише репродуктивній, але і творчій діяльності та розвитку рефлексивних якостей учня. Такий підхід сприятиме формуванню ключових та предметних компетентностей, дослідницького мислення, а також практичних умінь і навичок отримання нових знань з історії при обробці історичних джерел. Проблема організації роботи учнів з різними типами історичних джерел через практикум визначається як складна і вимагає подальшого дослідження. Зокрема, конструюючи практикум «Історія України в джерелах», важливо розглядати методику організації проектної та дослідницької діяльності учнів, ґрунтуючись на обробці різних типів історичних джерел [45, с. 267].

Застосування діяльнісного підходу під час уроків історії створює сприятливі умови для розвитку у школярів навичок самостійного мислення, вміння вибрати матеріал, аналізувати та успішно вирішувати практичні завдання, а також формує здібності до командної роботи та інтеграції в

соціум.

Спікер Антонюк Г.Ю. визначила метод усної історії як ефективний засіб виходу за межі підручника, який дозволяє вивчати регіональну специфіку історії, ознайомлюватися з новими формами навчання та розглядати історію з критичної точки зору. Вона надала практичні рекомендації щодо використання методу усної історії в проектній діяльності, що є засобом сприяння самостійному мисленню учнів.

Спікер Жеванік Т.В. представила інтерактивні онлайн-сервіси для формування просторової компетентності на уроках історії. Зокрема, використання Google Earth для визначення, коментування та оцінювання об'єктів, інструменту StoryMap JS для створення інтерактивних карт та Wordwall для створення інтерактивних завдань. Це сприяє візуалізації навчального матеріалу, концентрації уваги та сприйняттю історії як цілісної картини розвитку людства у часі та просторі [23].

У процесі викладання історії та громадянської освіти можна використовувати різноманітні кооперативні методи, зокрема різні форми колективного читання і аналізу, такі як «читаємо в парах - запитуємо в парах» або «спрямоване читання», а також методи взаємоперевірки та взаємонавчання через колективне розв'язання проблем і інші. Неважливо, який вид діяльності обирає вчитель на уроці, основним елементом навчання завжди залишається виконання завдань, що передбачає освоєння учнями нових прийомів та способів діяльності.

Прагнучи до досягнення ефективних результатів, вчитель повинен ретельно продумати очікувані від учнів навчальні результати, враховуючи особливості класу, умови навчального середовища та можливості. Функції вчителя у цьому контексті пов'язані переважно з організацією та управлінням навчальним процесом.

Це також вказує на необхідність комбінування різних видів організації діяльності учнів на кожному уроці. Ефективний вибір видів діяльності визначається метою навчання, можливостями класу та умовами уроку.

Ці принципи можна використовувати для створення моделі активного навчання, яка сприятиме високим результатам навчання учнів, враховуючи потенціал активного навчання та забезпечуючи необхідні педагогічні впливи. Ця модель може слугувати основою для розробки методики викладання історії та громадянської освіти, яка враховує кожен компонент освітнього процесу, включаючи відбір найбільш адекватних методів, форм і засобів навчання.

Використання кооперативних методів дозволяє активно залучати учнів до навчання, розвивати їхні навички самостійного мислення, сприяти взаємодії та вирішенню проблем. Такий підхід сприяє індивідуальному розвитку кожного учня, сприяє його соціальній адаптації та активній участі у навчальному процесі. Отже, можна виділити ключові аспекти ефективної організації активного навчання:

Заснованість на існуючих знаннях і вміннях учнів: Забезпечення опори на існуючі знання та вміння учнів, шляхом актуалізації опорних знань, сприяє кращому засвоєнню нової інформації та розвитку їхнього розуміння.

Достатній час для опанування матеріалу: Визначення достатнього часу для учнів для освоєння матеріалу та створення умов для повторного звертання до основних положень нового контенту у різних формах та на різних рівнях осмислення.

Навчання через різноманітні джерела: Уникнення механічного навчання шляхом надання учням різних джерел інформації та завдань, що дозволяють їм розвивати навички через говоріння, слухання, читання та письмо.

Інтерактивний діалог та робота в групах: Застосування цілеспрямованого та якісного діалогу, парного обговорення та групової роботи як домінуючих методів навчання, сприяє самостійному дослідженню та конструюванню знань учнями.

Високорівневі завдання: Ставлення завдань, що вимагають від учнів використання мисленневих операцій високого рівня, допомагає активізувати їхню пізнавальну активність та сприяє розвитку навичок, цінностей і

здібностей.

Ці принципи спрямовані на підвищення внутрішньої пізнавальної активності учнів, дозволяючи їм розуміти інформацію не тільки як обов'язковий матеріал для запам'ятовування, але й як особисто значущу та застосовувати її в різних контекстах [50, с. 111-112].

З початку 2000 року в сучасній українській школі відбувається поетапне впровадження діяльнісного методу навчання в освітню практику. Лідерами у цьому процесі стали визначені педагоги та науковці, які розробили та теоретично обґрунтували модельний підхід до організації розуміння та прийняття учнями норм навчальної діяльності на особистісно значущому рівні, визначаючи його як «уміння вчитися». У 2011 році вперше чітко визначено необхідність впровадження діяльнісного підходу в освіту в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, що був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року під номером 1392 [3]. У українській освітній системі з 2000 року розпочалася інтеграція діяльнісного методу навчання. Цей підхід розглядається як самостійний і рівноцінний іншим педагогічним стратегіям, таким як компетентнісний та особистісно орієнтований. У 2011 році конкретна вказівка на впровадження діяльнісного підходу в освіту з'явилася в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392).

Згодом, у 2016 році, ідея діяльнісного підходу була втілена в засадах освітніх стандартів, ставши важливим інструментом реалізації компетентнісної парадигми освіти, і зміст державних стандартів було оновлено. Концептуальне оновлення освітнього процесу на засадах засад діяльнісного підходу передбачає переосмислення цілей і завдань освіти та охоплює всі компоненти шкільної системи.

Важливим кроком була і реформа підручників з історії у 2017 році, яка відображає домінування діяльнісних результатів. У навчальних програмах

з'явилися нові діяльнісні форми, такі як екскурсії, практичні завдання, дослідження, міні-проекти.

Таким чином, діяльнісний підхід в українській освіті передбачає оновлення цілей освіти, перехід від пояснювально-ілюстративного методу до самостійного продуктивного, та активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Історія може стати захопливою та пізнавальною дисципліною завдяки використанню різноманітних методів та педагогічних інструментів. Один із варіантів практичних занять - технологія спрощеного суду, яка дозволяє учням відчувати себе у ролі учасників судового процесу. Це може стати ефективним засобом вивчення історичних постатей та подій, поєднуючи розвиток критичного мислення та активну участь.

Зазначено, що в умовах сучасної школи технологічний прогрес та онлайн-навчання відкривають нові можливості для уроків історії. Вказано на платформи, такі як LearningApps, які надають різноманітні завдання та сприяють інтерактивному навчанню. Також зазначено Word It Out як інструмент для створення хмар слів, який полегшує роботу як на уроках, так і вдома.

Методика проектного навчання визначена як інтегрування знань та практичного досвіду. Зазначено, що вона сприяє розвитку практичних навичок та їхньому застосуванню для розв'язання реальних проблем. Виділено, що цей підхід допомагає учням отримувати не лише практичні навички, а й використовувати їх у реальних ситуаціях.

Загалом, акцентовано на необхідності розвивати учнівські навички критичного мислення, співпраці та проблемного мислення.

Технологія розвитку критичного мислення визначається як актуальна та незамінна на уроках історії. Серед запропонованих методів акцентовано на прийомі «Протилежність», спрямованому на формування вміння оцінювати об'єкт з різних позицій та розв'язувати суперечності. Використання цього прийому у груповій роботі дозволяє аргументовано висловлювати переваги та недоліки обговорюваного об'єкта, що може бути застосовано при вивченні

історії.

Зазначено також варіант прийому «Дискусійне кафе», який передбачає обрання об'єкта обговорення та вибір історичних чи політичних постатей, представляючи різні погляди на певний період часу. Цей метод стимулює учнів обирати команди однодумців, готувати аргументовані позиції та участь у дискусії, розвиваючи їхні навички аналізу та висловлювання думок.

Обговорено, що діяльнісний підхід до навчання сприяє формуванню активної та ініціативної позиції учнів, відмінною рисою якого є постійне вдосконалення підходів педагогів. Педагоги переходять від традиційної схеми навчання до більш відкритих завдань, активного пошуку та обґрунтування власних думок. Зазначено, що інтерактивні методи, прийоми кооперативного навчання, технології розвитку критичного мислення, проблемне навчання та метод проєктів допомагають втілювати поставлені завдання та активізувати процеси навчання та розвитку учнів [6, с. 13-16].

Таким чином, діяльнісний підхід дозволяє зробити уроки історії більш захоплюючими та цікавими для учнів. Замість простого засвоєння фактів, вони взаємодіють з історією через різні види активностей. Учні, залучені до розв'язання історичних проблем та завдань, навчаються критично мислити, аналізувати і висловлювати власні думки та погляди. Діяльнісний підхід допомагає формувати ключові компетентності, такі як здатність до пошуку і обробки інформації, аналіз джерел, вирішення історичних проблем. Учні отримують можливість самостійно вибирати методи дослідження, виражати власні погляди та створювати власні проєкти, що сприяє їхній самостійності та творчості. Використання реальних історичних ситуацій та завдань дозволяє учням бачити зв'язок історії з сучасністю, розуміти значення минулого для сьогодення. Робота в групах, дискусії та інші форми колективної діяльності сприяють розвитку комунікативних навичок учнів. Застосування діяльнісного підходу допомагає формувати у учнів історичне мислення – здатність розуміти причинно-наслідкові зв'язки та аналізувати події в контексті їхнього розвитку.

Підхід, заснований на діяльності, виходить із ключового принципу психології, який акцентує на важливості активності. У рамках цього підходу акцент робиться на «навчанні через досвід», де знання не просто передаються, а активно розвиваються у процесі діяльності особистості. Опанування знань відбувається через їх інтеграцію з методами взаємодії. Розвиток навичок впливу на об'єкти заснований на мисленні, яке в свою чергу формується і виявляється через ці самі навички. Діяльність, таким чином, слугує інструментом формування, зростання та саморозвитку індивіда [58, с. 220].

Впровадження активного навчального методу в практиці викладання здійснюється через ряд дидактичних принципів, окреслених Л. Петерсоном, які включають:

Принцип активності: наголошує на важливості самостійного добування знань студентами замість їх пасивного сприйняття. Це допомагає учням краще розуміти суть і структуру свого навчального процесу, визнавати та вдосконалювати його норми, що в свою чергу сприяє розвитку культурних та активних здібностей, а також навчальних умінь.

Принцип неперервності: забезпечує зв'язок між усіма рівнями і етапами навчання, адаптованими до вікових та психологічних особливостей дітей, забезпечуючи гладкий перехід і послідовність у навчанні.

Принцип цілісності: має на меті розвиток у учнів системного уявлення про світ, включаючи природу, суспільство, особистісне самосприйняття, соціокультурний простір, та зрозуміння ролі науки в цій системі.

Принцип мінімакса: прагне надати учням можливість засвоїти освітній матеріал на максимально доступному рівні, враховуючи зону найближчого розвитку, але також гарантувати досягнення базового рівня знань, як вимагає державний стандарт.

Принцип психологічної комфортності: підкреслює необхідність видалення стресових факторів з навчального середовища, створення сприятливої атмосфери, заснованої на співпраці та діалоговому спілкуванні.

Принцип варіативності: заохочує розвиток у учнів здатності системно розглядати різні варіанти дій і приймати обґрунтовані рішення у ситуаціях вибору.

Принцип творчості: спрямований на стимулювання творчого потенціалу в освітньому процесі та залучення учнів до активної творчої діяльності.

Основою реалізації активного навчального підходу є залучення учнів до відкриття нових знань, використання наукових даних, здобутих поза навчальним закладом, створення ситуацій, що вимагають інтелектуальних зусиль, та активізація пізнавальної діяльності через проблемно-пошукові методи [15, с. 5].

Основу теорії діяльнісного навчання становлять три ключові принципи: взаємозв'язок між психікою та активністю людини; усвідомлення дії як фундаментальної одиниці аналізу освітнього процесу; соціальний контекст розвитку психіки.

Перший принцип підкреслює, що психіка не існує окремо від дій та взаємодій людини з навколишнім світом. Людина розглядається як активний учасник, який не лише взаємодіє зі світом на практичному рівні, але й виконує внутрішні психічні дії. Таким чином, психіка є динамічною системою, що забезпечує осмислення та адаптацію до зовнішнього світу, а не просто набір образів або даних.

У рамках другого принципу дія виступає як основний елемент дослідження навчального процесу, що дозволяє зберегти його цілісність і специфіку. Л. Виготський наголошував на необхідності аналізувати психіку через такі одиниці, які відображають всю її складність і властивості. Дія, подібно до діяльності в цілому, має структуру, що включає цілі, мотиви, об'єкт дії та використовувані операції. Вона є проявом життєдіяльності індивіда і завжди пов'язана з конкретною особистістю, підкреслюючи її активну роль.

Третій принцип відображає соціальний аспект психічного розвитку, наголошуючи на тому, що розвиток психіки відбувається в контексті соціальних взаємодій і культурного середовища. Це підкреслює роль соціального оточення і культури в формуванні психічних процесів, знань і уявлень індивіда.

Таким чином, ці принципи формують фундаментальну основу діяльнісного навчання, акцентуючи на активності та соціально-культурному контексті в процесі психічного розвитку.

Третій принцип акцентує на соціальному вимірі психічного розвитку особистості, підкреслюючи, що в еволюції суспільства домінують не біологічні, а соціальні детермінанти. Людський досвід не передається через генетичні механізми, але закріплюється через унікальні соціальні методи в різноманітних аспектах культурної спадщини, як матеріальної, так і духовної. Таким чином, індивідуальний розвиток людини відбувається не через розкриття вроджених програм, а через активне засвоєння зовнішнього, колективно накопиченого досвіду, який зафіксовано в інструментах праці, літературі, мові тощо. Освіта та виховання виступають як добре структуровані форми діяльності, у ході яких особистість засвоює знання та навички, накопичені попередніми поколіннями. Згідно з діяльнісним підходом, основна задача освітнього процесу полягає не стільки у передачі знань, скільки у створенні умов для формування активних діяльнісних навичок, які вже включають в себе необхідний набір знань і забезпечують їхнє застосування в конкретних ситуаціях.

Таким чином, у дошкільному віці пріоритет віддається не прямому навчанню знань, а розвитку досвіду взаємодії з предметами пізнання. Діти досліджують властивості об'єктів, їх функції, спілкуються з однолітками, і на основі цих дослідів формують і розширюють власні знання [22].

Основу діяльнісного підходу в освіті складають ключові принципи, серед яких: самостійний пошук дитиною знань; послідовність навчальних етапів, адаптованих до вікових та психологічних особливостей розвитку

учнів; розвиток у дитини уявлення про цілісний світ і власне місце в ньому; принцип мінімаксу, який передбачає забезпечення умов для максимального засвоєння навчального матеріалу; створення психологічно комфортного освітнього середовища; варіативність, що сприяє розвитку гнучкості мислення і здатності учнів до вирішення проблем в різних ситуаціях; орієнтація на розвиток творчості і креативності учнів.

Після укладання Меморандумів про взаєморозуміння між Міністерством освіти та науки України та Фондом LEGO в 2018 році, а також окремих домовленостей між Фондом LEGO та Запорізьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти у 2017 та 2019 роках, у загальноосвітні школи України, зокрема в Запорізькій області, було впроваджено новий погляд на діяльнісний підхід. В рамках цієї ініціативи, початкові класи отримали набори LEGO, які стали не лише інструментом інноваційної освітньої стратегії, але й засобом для оновлення педагогічного процесу, професійного мислення вчителів, їхнього підходу до навчання та ставлення до освітньої діяльності загалом [21].

Серцевиною діялісного підходу є ініціативність учнів - власна активність у навчанні. Роль вчителя обмежується керівництвом та корекцією. У складних ситуаціях учні повинні самостійно знаходити рішення, вміти аргументувати свої ідеї та захищати власну думку. Застосування цього підходу сприяє розвитку критичного мислення, адаптації до нових обставин, пошуку оригінальних рішень. Це, в свою чергу, збагачує емоційне сприйняття процесу навчання, підвищує мотивацію і зацікавленість у здобутті знань, а також у їх практичному застосуванні, чим сприяє розвитку творчих здібностей, комунікативної компетенції, здатності виражати та обґрунтовувати власну думку, активізує мислення та пізнавальний інтерес.

Пріоритет активної участі дітей у засвоєнні нових знань відображає спільну ідею, висунуту в Концепції Нової Української Школи та Базовому компоненті дошкільної освіти.

Значення діяльнісного підходу полягає у наданні дітям права на активну участь у пізнанні світу, відходячи від традиційної ролі пасивного слухача або глядача. Дитина прагне бути не просто спостерігачем, а активним учасником навчального процесу.

Відсутність активної ролі у процесі навчання може призвести до зниження ініціативи з часом, перетворюючи учнів на пасивних споживачів інформації, яких важко здивувати або зацікавити [60].

Діяльнісний підхід у дошкільній освіті акцентує на активній участі дітей у різноманітних видів діяльності для розвитку їхніх інтелектуальних, фізичних, соціальних та емоційних компетентностей. Нижче представлені деякі методи та приклади впровадження діяльнісного підходу в дошкільних навчальних закладах:

Ці методи сприяють активній взаємодії дітей з навколишнім світом, розвиваючи різні аспекти їхньої особистості. А в контексті діяльнісного підходу, якість освіти визначається як готовність випускника до виконання нових функцій, умінь та завдань у суспільстві [5].

У старших дошкільників спостерігається стійка тенденція до несформованості мовленнєво-мисленнєвих навичок та вмінь у встановленні зв'язків між реченнями тексту. Це проявляється у нездатності розуміти структуру роздуму, невідомості про мовленнєві засоби зв'язку, що впливає на якість їхнього роздуму в якості зв'язного монологічного тексту.

Для вирішення цієї проблеми ми пропонували експериментальну модель навчання старших дошкільників складання роздумів в різних видах діяльності: навчально-мовленнєвій, пізнавально-мовленнєвій, художній та ігровій. Ця модель складалася з трьох етапів: підготовчого, ознайомлювального та діяльнісного.

На підготовчому етапі відбувалося накопичення сенсорного та інформаційного досвіду, на основі якого діти виокремлювали особливості природних явищ і соціального оточення, формували естетичне сприйняття творів мистецтва. Вступний етап був спрямований на навчання дітей

оформленню своїх роздумів у вигляді зв'язних текстів, що містять тези, аргументи та висновки, використанню різних засобів зв'язку структурних частин текстів. Діяльнісний етап був спрямований на розвиток у дітей уміння самостійно узагальнювати свої роздуми в різних видах діяльності, творчо використовувати наявну інформацію та активізувати свої роздуми в нових ситуаціях.

Результати експерименту засвідчили позитивні зміни в розвитку навичок рефлексивного письма в дітей експериментальної групи. Значно збільшилася кількість дітей з високим (38 %) і достатнім (45 %) рівнями та зменшилася кількість дітей із середнім (13,5 %) і низьким (4 %) рівнями.

Контрольний експеримент підтвердив, що більшість (83%) старших дошкільнят самостійно побудували міркування на запропоновану тему, яке включало б тезу, аргумент і висновок. В структурі розповідей діти чітко виокремлювали три частини: тезу, де називалася проблема, доказ, в якому була сконцентрована аргументація, та висновок. Понад половина дітей використовувала в роздумі повну та детальну аргументацію, а послідовність в доказах досягалась за допомогою модально-вставних слів та сполучників. Такий підхід допоміг учням встановлювати ланцюговий та паралельний зв'язки між реченнями роздуму.

Отже, експериментальне навчання вказує на те, що для ефективного розвитку зв'язності мовлення у дітей шостого року життя важливо створювати сприятливі умови: використовувати комунікативні ситуації для збагачення мовлення та формування уміння складати роздуми, проводити спеціальні мовленнєві ігри та вправи, спрямовані на розвиток семантики та засобів зв'язку у розповідях-роздумах [47, с. 290-291].

Діяльність розглядається як інтегративна основа психічних властивостей і функціонування людини. У межах цієї концепції дитячої діяльності та особистості реалізується особистісно-орієнтований підхід у створенні освітнього середовища експериментальних освітніх закладів. Це середовище являє собою систему, спрямовану на розвиток здатності

особистості до самостійного розв'язання проблем у різних сферах життєдіяльності.

Проектування таких розвивальних освітніх середовищ передбачає використання діяльнісного соціального досвіду, зокрема власного досвіду дитини, сформованого в процесі шкільного навчання. Спираючись на принцип єдності особистості та її діяльності, ми пропонуємо розробку розвивального освітнього середовища, спрямованого на активне розв'язання вікових суперечностей з урахуванням впливу діяльності на зміну структури особистості.

Ураховуючи провідні види діяльності та їх закономірності зміни, а також сенситивні періоди розвитку та необхідність визначення зон найближчого розвитку, ми організуємо спільну діяльність дітей і дорослих в освітньому середовищі з унікальними можливостями в усіх напрямках і формах. Розвиток особистості в процесі навчання в школі розглядається як цілеспрямована і спонтанна зміна новоутворень у структурі особистості. Це проявляється в різних сферах діяльності, таких як пізнавальна, культурологічна, емоційна, фізична та етична сфери самовираження школярів [55, с. 67].

2.2 Застосування інтерактивних методів для збагачення знань про історію незалежності України

Використання інтерактивних методів у навчальному процесі дозволяє структурувати навчання так, щоб учні не лише засвоювали теоретичні знання, але й навчалися застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Важливо, щоб учні усвідомлювали, як ці знання можуть бути корисними як на професійному, так і на соціально-побутовому рівні. Кожна наука тісно пов'язана з реальним життям, і це розуміння допомагає учням бачити призначення своїх знань у практиці.

Існують різноманітні класифікації інтерактивних методів навчання в науковій літературі. За дослідженнями О. Пометун [53], яка розробила класифікацію інтерактивних методів, можна об'єднати їх у групи відповідно до мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів (рис. 1).

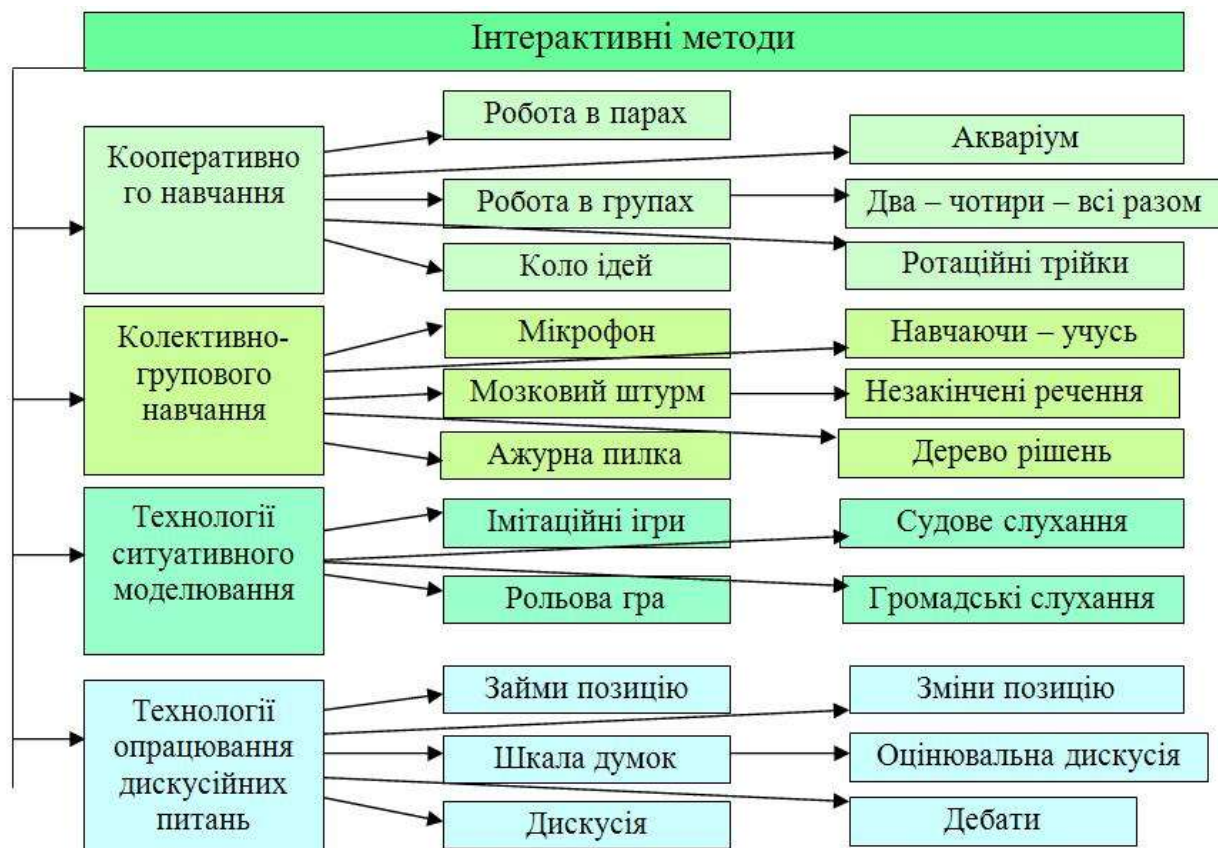

Рис. 1. Групи інтерактивних методів навчання

Розглянемо деякі ефективні інтерактивні методи, які застосовуються у навчанні історії та правознавства:

Імітаційні ігри: це процедури, що відтворюють прості дії, імітуючи різні явища навколишнього світу. Ці ігри сприяють швидкому прийняттю рішень та миттєвим реакціям. Імітаційні ігри розвивають уяву, критичне мислення та сприяють застосуванню набутих вмінь у практиці. Наприклад, під час вивчення теми «Сім'я і шлюб» (правознавство, 9 клас), можна імітувати умови укладання шлюбу та умови, що перешкоджають вступу в шлюб. Для теми «Особливості організації державної влади в Україні»

(правознавство, 10 клас) можна організувати імітацію пленарного засідання Верховної Ради.

Рольова гра: мета рольової гри - виявити ставлення учнів до конкретних життєвих ситуацій, дати їм досвід гри та навчитися на власному досвіді й почуттях. Рольові ігри з конкретними життєвими ситуаціями допомагають розвивати уяву, критичне мислення та здатність знаходити альтернативні рішення. Прикладом може бути інсценізація уривків з літературних творів, таких як «Тарас Бульба» М. Гоголя чи «Таємний посол» В. Малика, під час вивчення тем «Виникнення Запорізької січі» та «Запорізька Січ у другій половині XVII ст.» у 8 класі шкільного курсу історії України.

Мікрофон: цей метод дає змогу кожному учневі швидко та лаконічно висловити свою думку та позицію, імітуючи «промову в мікрофон». Наприклад, під час вивчення теми «Кирило-Мефодіївське братство» на уроці історії України в 9 класі вчитель запитує: «Як ви думаєте, чи була діяльність Кирило-Мефодіївського братства небезпечною для царського режиму?»

Під час вивчення теми «Яких правил ми дотримуємося в житті?» на практичному уроці суспільствознавства в 9-му класі можна запитати учнів на етапі підбиття підсумків пройденого: «Яким соціальним нормам ви слідували минулого тижня? [53].

«Мікрофон» є ефективним методом на завершальному етапі уроку, коли учні рефлектують щодо своїх дій та досягнень. Запитання можуть мати такий вигляд: «Що я встиг(ла) зробити на уроці? Чого досяг(ла)? Що залишилося невирішеним? Що сподобалося найбільше?» тощо.

Метод «викладання-навчання» (або «кожен навчає кожного», «броунівський рух»): дає учням можливість брати участь у навчанні, пояснюючи новий матеріал своїм однокласникам. Наприклад, при вивченні теми «Спадкове право» (правознавство, 10-й клас) можна організувати розподіл ролей і дати учням завдання ознайомити інших із зазначеними на картках спадкоємцями та їхніми правами протягом 2-3 хвилин.

Робота в малих групах: допомагає учням розвивати навички спілкування та співпраці, обмінюючись думками для оптимального вирішення проблем. Наприклад, на уроці історії у 6 класі з теми «Релігія стародавніх греків» можна об'єднати учнів у групи, кожна з яких отримає картку із зображенням бога і завданням охарактеризувати його.

«Коло ідей»: цей метод дозволяє учням висловлювати свої позиції щодо суперечливих питань. Наприклад, під час вивчення теми «Військово-політичні події національно-визвольної війни 1649-1651 рр.» на уроці історії у 8 класі можна взяти такий текст: «Перемога поляків у битві під Берестечком не означала повної поразки козаків». Учні висловлюють свою думку, усі відповіді мають бути записані на дошці.

Робота в малих групах: допомагає учням розвивати навички спілкування та співпраці, обмінюючись думками для оптимального вирішення проблем. Наприклад, на уроці історії у 6 класі з теми «Релігія стародавніх греків» можна об'єднати учнів у групи, кожна з яких отримає картку із зображенням бога і завданням охарактеризувати його.

«Коло ідей»: цей метод дозволяє учням висловлювати свої позиції щодо суперечливих питань. Наприклад, при вивченні теми «Воєнно-політичні події Національно-визвольної війни 1649-1651 років» на уроці історії України у 8 класі можна обговорити твердження: «Перемога поляків у Берестецькій битві не означала цілковитої поразки козаків». Учні висловлюють свої думки, а всі варіанти відповідей фіксуються на дошці [49].

Метод «АЖУРНА ПИЛКА» спрямований на організацію ефективного колективного навчання. Учні поділяються на п'ять груп, працюючи спочатку в «домашніх» групах, а потім у «експертних» групах. У «домашній» групі кожна група отримує завдання для вивчення, після чого учні стають експертами в обраній темі. Перехід до «експертних» груп передбачає обмін інформацією та отримання нових знань від представників інших груп.

Процес роботи в «домашніх» групах включає в себе вибір тайм-кіпера та особи, яка ставить запитання. В «експертних» групах учні виступають в

ролі експертів і по черзі доносять інформацію до інших груп, а також отримують нові знання. На завершення роботи інформація узагальнюється, формуються висновки та рішення.

Наприклад, у контексті вивчення історії України в 7 класі питання може стосуватися «Впровадження християнства, як державної релігії». Кожна група отримує конкретне завдання, пов'язане із передумовами, характеристикою реформи Володимира Святославовича, вибором християнства, описом процесу хрещення та історичним значенням.

Учні обговорюють та уточнюють причини, процес хрещення, його наслідки та історичне значення, а також пов'язують отримані знання із сучасністю, аналізуючи роль християнства в Україні сьогодні. Завершальна частина уроку включає підбиття підсумків та розв'язання проблемних завдань [12].

Вирішення складних політичних ситуацій та обговорення питань без однозначних відповідей може бути досягнуто через використання інтерактивного методу – дебатів. Для цього клас може бути розділений на дві групи, які висловлюватимуть «за» або «проти» певної позиції.

Наприклад, на заключному уроці з теми «Культура України в перші післявоєнні роки» учні можуть обговорити тезу: «Розвиток культури в повоєнні роки був суперечливим». Тема дискусії - «Розвиток культури у повоєнний період – це час здобутків чи втрат тогочасної української науки, літератури і мистецтва?».

Учні, обираючи певну позицію, формулюють аргументи та обирають спікера-доповідача. Під час дебатів спікери мають можливість висловити свої погляди, а інші учні – вислухати та взяти участь у обговоренні. Важливо дотримуватися правил, які забезпечують рівноправність обох сторін та допомагають уникнути домінування одного учасника над іншим.

Дебати допомагають учням розвивати навички дискусії, самоконтролю, критичного мислення та вести обговорення з різних позицій. Цей метод особливо ефективний на уроках історії для старших класів (9-11),

викликаючи інтерес та стимулюючи вивчення складних тем. Попередня підготовка учнів та визначення їхніх ролей дозволяють максимально використовувати потенціал дебатів [24, с. 14-15].

Під час створення скрайбінгу важливо дотримуватися певних етапів:

Складання плану презентації: на цьому етапі потрібно визначити основні моменти, які слід включити у презентацію. План допомагає систематизувати ідеї та структурувати матеріал.

Аналіз: важливо проаналізувати основні ідеї та візуальні образи презентації так, щоб вони були зрозумілими для аудиторії. Простота та доступність ключових понять – ключові принципи успішного скрайбінгу.

Візуалізація: використання різних малюнків, аудіо та відеоряду допомагає зробити презентацію більш цікавою та привабливою для аудиторії. Графічні елементи повинні підтримувати основні ідеї та легко сприйматися.

Таймінг: визначення необхідного часу для висвітлення ідеї – ключовий момент. Важливо дотримуватися хронометражу для ефективного виступу. Правильний таймінг допомагає уникнути перевантаження аудиторії та забезпечує повне висвітлення всіх ідей протягом обмеженого часу.

Незважаючи на графічну бездоганність презентації, важливо не перевантажити аудиторію тривалістю скрайбінгу. Основна мета – донести повідомлення та зацікавити слухачів, забезпечуючи їм доступ до інформації [28].

Таким чином, використання інтерактивних методів сприяє залученню учнів до активної діяльності на уроках, що сприяє покращенню їхнього розуміння та усвідомлення історичних подій.

2.3 Організація проєктного навчання

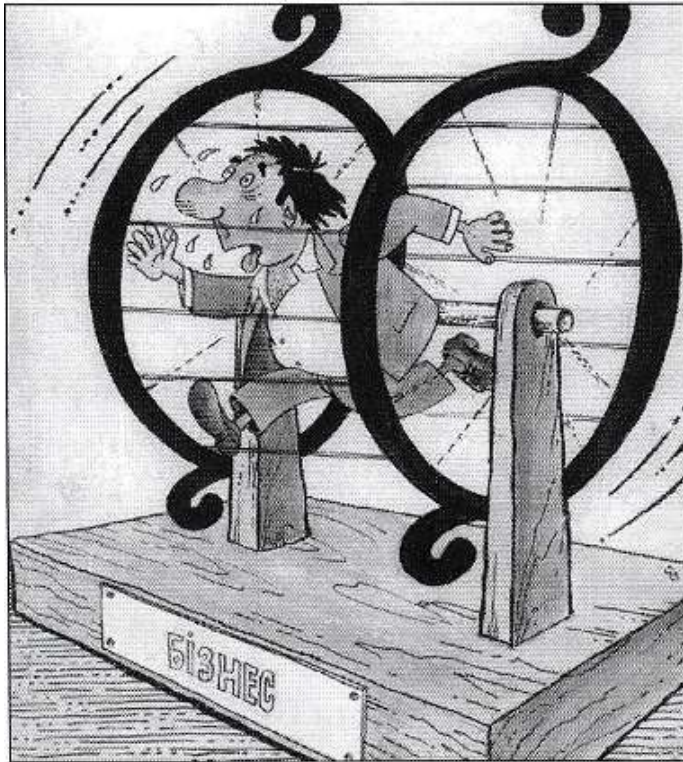
Пріоритетом сучасної української освіти, особливо в Новій українській школі, є формування навичок навчання впродовж усього життя, тобто вміння

ставити цілі, розробляти шляхи їхнього досягнення, контролювати та оцінювати свої результати. Діяльнісний підхід до навчання - дуже цікавий та ефективний інструмент для організації навчального процесу, реалізації принципу зв'язку навчання з життям і формування в учнів позитивної та проактивної позиції. Інтерактивні та колективні методи навчання, прийоми розвитку критичного мислення, проблемне навчання та метод проєктів забезпечують вирішення таких завдань. [6].

Сучасні педагогічні інновації пов'язані з використанням інтерактивних методів навчання. Суть інтерактивної технології полягає в тому, що навчання відбувається через взаємодію тих, хто навчається. Найбільш поширеним є класифікаційний підхід О. Пометун та Л. Пироженко, які виділяють інтерактивні методи навчання. Пометун та Л. Пироженко, які виокремлюють чотири групи інтерактивних методів навчання: групове навчання, фронтальне навчання, ігрове навчання та дискусійне навчання.:

1. Інтерактивні методи кооперативного навчання: робота в парах («один проти одного», «один – два – всі разом», «думай, працюй в парах, обмінюйся думками»); «два – чотири – всі разом»; круговий рух; «коло ідей», акваріум. Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Які особливості становлення підприємництва в незалежній Україні підкреслює карикатура? Можливі такі варіанти: надмірний рух промисловців, швидке зростання прибутковості бізнесу, недостатня професійна підготовка підприємців до ведення бізнесу, значні бюрократичні обмеження на організацію та здійснення бізнесу. Обґрунтуйте свою відповідь.

Завдання 2. «Які явища описано у витягах з історичних джерел? «На початку 1990-х років смертність перевищувала народжуваність по всій Україні, у середньому на 1000 населення народжувалося 8,5 дитини і помирало 16 осіб; 1989 року в Україні проживало 51,7 млн осіб, а 2003 року - тільки 47,7 млн осіб.»».

Завдання 3. Цінний папір, зображений на фотографії, був виданий в Україні для наступних цілей

УКРАЇНА Серія НК № 1548433

ПРИВАТИЗАЦІЙНИЙ МАЙНОВИЙ СЕРТИФІКАТ

1 050 000 українських карбованців за станом на 1 листопада 1993 року

ВЛАСНИК: Сертифікат обмінено

Позначка: [] Назва документа: []

№: [] Об'єкт приватизації: []

По багатов: []

Документ, що засвідчує особу: []

Серія: []

Код області приватизації: []

Код району приватизації: []

Адреса: []

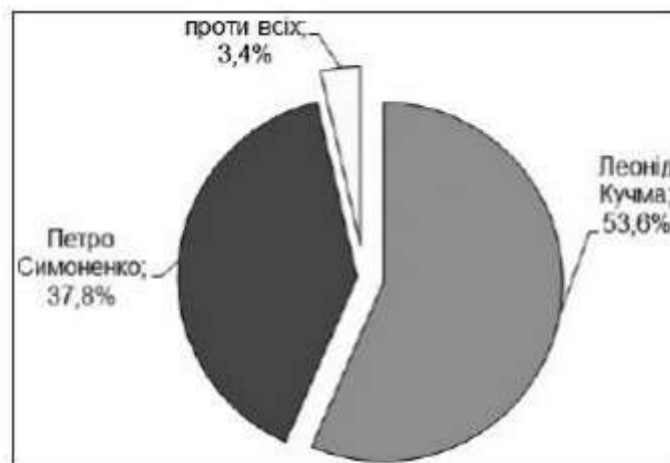
Міністр фінансів України Голова Фонду приватизації України

П. Герасимук Ю. Скаврон

Сертифікат виданий Олександром Баносем України

Кодлення №: [] дата: []

Завдання 4. На діаграмі відображено результати другого туру президентських виборів в Україні

Завдання 5. Хто переміг на президентських виборах в Україні, напередодні яких поширювалася зображена агітаційна листівка?

Завдання 6. Поруч із третім Президентом України на фотографії –

2. Інтерактивні методи колективно-групового навчання: обговорення проблеми в загальному колі; «мікрофон»; «незакінчені речення»; «мозковий штурм»; «дерево рішень». Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Які назви державних органів пропущені в наведених нижче документах? «...контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і межах її юрисдикції здійснює Уповноважений _____ з прав людини,

який в своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами...».

Завдання 2. Які документи містять такі пункти: *«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.»?*

Завдання 3. За часів перебування на посаді якого Президента України відбувалися події, описані у витязі з історичних джерел:

«Бурхливими були часи ...знову шукали винних у важкому економічному стані: і Кабмін не такий, і Рада не така, і депутати... Студенти на граніті вимагали реальної незалежності і реформ, страйкуючі шахтарі – проведення референдуму про довіру Президенту й парламенту. І, щоб вгамувати пристрасті, було ухвалено рішення про дострокове припинення повноважень парламенту та Президента України і проведення дострокових виборів...»?

3. Методи моделювання ситуації: симуляції або імітаційні ігри, рольові ігри: спрощені судові засідання, публічні слухання, рольові ситуації («рольові ігри»). Наприклад, під час вивчення теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути надані такі завдання.:

Завдання 1. Громадські слухання. *Слухання Постанови Верховної Ради України: Верховна Рада України постановляє:*

- *Усі військові організації, розміщені на території республіки, підпорядковуються Верховній Раді України.*
- *Створення Міністерства оборони України.*
- *Уряд України має розпочати створення сил безпеки у складі Збройних сил України, Республіканської гвардії, Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку України..*

Вирішення наступних завдань:

Верховна Рада України підпорядковувала собі всі військові формування на території республіки, оскільки? Поява цитованого документа зумовлена? Ухвалення цитованого документа свідчить про початок в Україні процесів?

Завдання 2. Громадські слухання. Прослухайте фрагмент історичного документа та заповніть таблицю.

Документ	Що зумовило підписання цитованого документа?	Хто з Президентів України поставив підпис під документом, уривок із якого наведено?	У якому році одна з країн-підписантів порушила умови, зазначені в цитованому документі?
<p>«російська федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.., [а також] підтверджують зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної</p>			

<p>цілісності чи політичної незалежності України, що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй...»</p>			
--	--	--	--

4. Технології розробки тем для дискусії: «зайняти позицію»; «змінити позицію»; дебати. Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Займіть позицію. Розгляньте фото та визначте, що стало приводом до цих подій? Свою позицію обґрунтуйте.

Варіанти:

- погіршення відносин із російською федерацією.;
- свавілля правоохоронних органів і спецпідрозділів;
- масова фальсифікація результатів президентських виборів.;
- відсутність угоди про асоціацію з Європейським союзом

Завдання 2. Займіть позицію. Розгляньте зображення та визначте, що спричинило значне підвищення Національним банком України номіналу купоно-карбованців упродовж 1991–1995 рр.? Свою відповідь обґрунтуйте.

Варіанти:

- різке зростання цін на товари та послуги;
- поступове зміцнення національної валюти;
- значне збільшення реальних доходів населення;
- відсутність зростання експортних доходів.

Завдання 3. Займіть позиції. Розгляньте зображення та визначте яке явище сучасності України відображено на карикатурі? Свою відповідь обґрунтуйте.

Можливі варіанти:

- «Тіньова» економічна активність;
- криза у фінансовій і банківській системі;
- бюрократизація адміністративних структур;
- корупція системи державної влади.

Інтерактивні технології пропонують вчителю величезні можливості:

- можуть використовуватися на всіх етапах навчання, від самостійної роботи до діяльності на початку уроку та рефлексії

- Залучати всіх учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності (активна співпраця);
 - урізноманітнити форми уроків і види діяльності;
 - Діти перебувають у центрі уроку;
 - підходить для різних вікових груп; -підходить для різних вікових груп.
- [72].

Однією з практичних форм навчання на уроках історії є використання спрощеної судової методики, яка дозволяє учням отримати уявлення про процес судового рішення, брати участь у судових засіданнях, аналізувати матеріали та приймати рішення. Проводити «суд» з історичними діячами можна як у 6 класі (наприклад, Юлій Цезар, Дарій I), так і в 11 класі (наприклад, Микита Хрущов, Володимир Щербицький тощо) за певним алгоритмом:

1. Виберіть ситуацію для вивчення.
2. Ознайомлення класу з процедурою проведення.
3. Розділити клас на три групи: суддя, прокурор і підсудний (кожній групі повідомити, як вести судовий процес).
4. Підготувати план проведення судового засідання (його регламент).
5. Запропонувати учням знайти додаткову інформацію (статистичні дані, думки авторитетних діячів певної епохи, закони).
6. Продумати можливі варіанти вирішення ситуації.
7. Провести аналіз засідання [6].

Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Проведіть оцінку підписання угоди, що отримала назву Будапештський меморандум.

Ролі: суддя, прокурор і підсудний. Аналізується ситуації:

У перші роки існування України як держави найбільшу занепокоєність міжнародної спільноти викликав статус країни як третьої ядерної держави у світі. Перший президент Леонід Кравчук 1994 року уклав угоду під назвою «Будапештський меморандум про взаєморозуміння», яка була підписана його наступником Леонідом Кучмою. Згідно з ним, США, Росія і Велика Британія пропонували Україні «гарантії безпеки» в обмін на відмову від ядерної зброї. Україна відмовилася приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і опинилася в міжнародній ізоляції. Тому в неї не було вибору.

Підсудні: перший президент Леонід Кравчук та його наступник Леонід Кучма.

Завдання 2. Проведіть оцінку другого терміну президенства Л. Кучми.

Ситуація: У 2000 році розгорівся «касетний скандал», пов'язаний з публікацією записів з кабінету президента, де він поставав, у м'яко кажучи, не привабливому образі. Окрім корупційних схем, плівки засвідчили, що президент, імовірно, займався залякуванням опозиції і був причетний до вбивства журналіста Георгія Гонгадзе.

Ролі: суддя, прокурор і підсудний.

Важливу роль у процесі організації уроків на засадах діяльнісного підходу відіграє сервіс LearningApps. Широкий вибір завдань дозволяє урізноманітнити діяльність учнів на онлайн та офлайн уроках. Крім того, учень має можливість провести самооцінку результатів. Сервіс дистанційного навчання, рекомендований МОН, надає відповідні вправи, ребуси, кросворди, інтерактивні карти та хронологію.

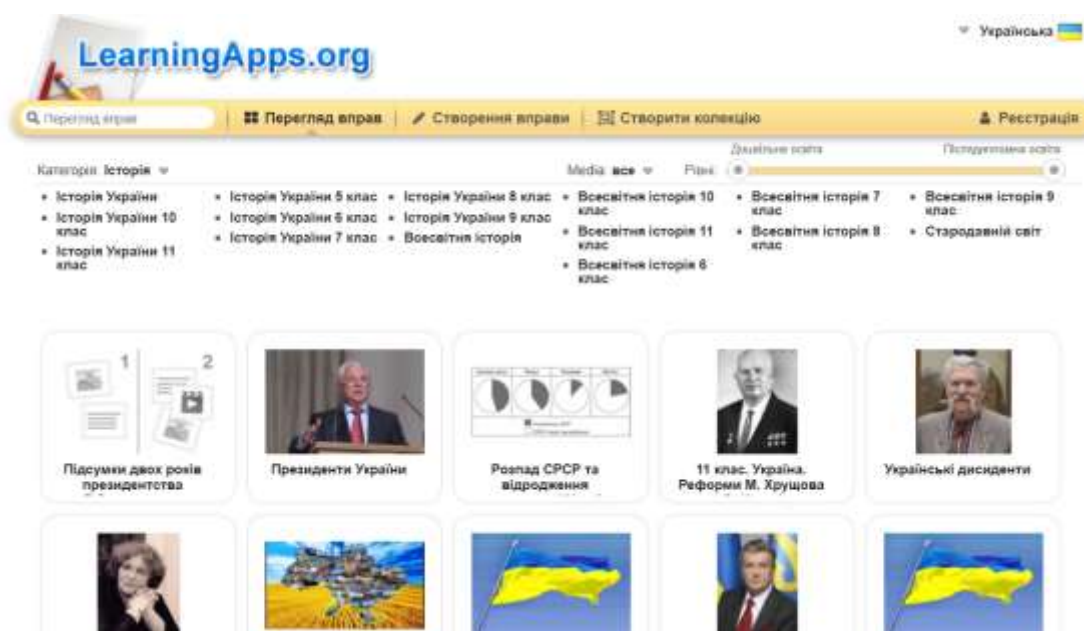

Рис. Приклад завдань з історії LearningApps

Проектне навчання. Метод проектного навчання передбачає інтеграцію знань і практичного досвіду. На наш погляд, цінність цього методу полягає не лише в тому, що учні отримують практичні навички, а й застосовують їх для вирішення реалістичних завдань у реальному світі. Діяльнісний підхід у навчальних програмах з історії реалізується насамперед через практичну та творчу роботу, а також проектне навчання. Для учнів 6-11 класів у програмах розділів передбачено 2-3 методичні теми для навчальних проектів [6].

Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте діяльність перших президентів незалежної України та представте отримані результати у вигляді презентації.

Завдання 2. Проаналізуйте друге президентство Л. Кучми та спробуйте визначити, що призвело до поширення руху зображеного на фото «Україна без кучми». Отримані результати представте у вигляді презентації.

Україна без Кучми [71]

Завдання 3. Проаналізуйте зображення на якому представлено укладання В. Януковичем «Харківських угод» та визначте, що передувало даному процесу. Отримані результати представте у вигляді презентації.

Янукович укладає «Харківські угоди» [71]

Технологія розвитку критичного мислення. Основним завданням освіти є розвиток тих умінь і навичок, які дають змогу адекватно оцінювати нові обставини та виробляти стратегію вирішення проблем, що виникають. Тому технологія розвитку критичного мислення в навчанні історії є актуальною та незамінною. У процесі використання даної технології доцільно використовувати прийом «Протиріччя» спрямований на розвиток здатності оцінювати предмет з різних точок зору та вирішувати протиріччя. Його можна використовувати в парах або групах, коли одна команда має представити сильні сторони обговорюваного предмета, а інша - слабкі. Ця техніка корисна під час обговорення умов угоди, альянсу або реформи, тобто за наявності протилежних точок зору з цього питання.

Так, при вивченні теми «Становлення України як незалежної держави» учням можуть бути запропоновані наступні завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте роки президенства В. Ющенка та визначте ключові здобутки та прорахунки його президентської діяльності.

Здобутки: Президентство В. Ющенка тривало з 2005 по 2010 рік і було досить суперечливим. З одного боку, завдяки позитивному іміджу Ющенка у світі та його прозахідній орієнтації країна отримала іноземні інвестиції та показала хороші показники економічного зростання. ВВП України нарешті перевищив показники 1990 року, а в 2008 році Україна стала членом Світової організації торгівлі. У зовнішньополітичному плані країна проголосила курс на євроатлантичну інтеграцію, що мало великі перспективи.

Прорахунки: З іншого боку, президентство Ющенка запам'яталося постійною політичною кризою та «економічною війною» з Росією, яка була рішуче несумісна з європейським шляхом України. Помаранчева команда розпалася незабаром після приходу до влади. Конфлікт між Ющенком і Тимошенко набрав обертів. Крім того, ухвалені як компроміс у грудні 2004 року поправки до Конституції істотно обмежили повноваження президента і призвели до постійної боротьби за владу між різними органами.

Інший варіант цього методу, в якому учні повинні об'єднатися в три групи: «Прокурори», «Адвокати», «Судді». Перша команда стає на бік звинувачення (шукає негативні сторони), друга захищає (знаходить позитивні), третя намагається знайти консенсус і вирішити протиріччя. Цей варіант найкраще використовувати при характеристиці історичної особи.

Завдання 2. Розігруючи ролі прокурора, адвоката та судді визначте значення та протиріччя прийнятої 28 червня 1996 року Конституції України.

Прийняття Конституції України [71]

Основний Закон, що прийшов на зміну старій радянській конституції, прийняли 28 червня 1996 року, після напруженої сесії, що тривала цілу ніч. За новою Конституцією, Україна ставала президентсько-парламентською республікою. Президент фактично отримав контроль над урядом і можливість втілювати власну програму.

Прийом «Дискусійне кафе». Під час його використання перш за все, необхідно вибрати предмет і тему дискусії. Наступний крок – вибір 5-10 історичних чи політичних діячів. Вони мають відображати різні погляди та умови життя в конкретний період часу, який вивчається на уроці. Замість

людей також можна обрати громадські організації, кола та політичні сили. Далі здійснюється вибір проблеми або подію, яка впливає на всіх вибраних персонажів. Наприклад, вибрані герої можуть говорити на різні теми, які вплинули на їх життя: за кого вони будуть голосувати на майбутніх виборах або розповідати, як війна змінила їх життя. Учитель визначає дискусійне питання. Кожен «персонаж» обирає собі команду однодумців. Разом обговорюють і створюють таблицю ідентичності (коротка інформація про героя, варіанти його поведінки та ставлення до тієї чи іншої проблеми). Заклучна фаза – власне обговорення, у якому кожен із «персонажів» висловлює своє ставлення до подій.

Завдання 1. У таблиці представлений перелік постатей, які відіграли вирішальну роль у процесі становлення незалежності України. Визначте їхні ключові вектори діяльності та політичні переконання.

Таблиця

Постать	Посада	Політичні переконання	Вектори діяльності
Л. Кравчук			
Л. Кучма			
Г. Гонгадзе			
В. Ющенко			
В. Янукович			
Ю. Тимошенко			

Завдання 2. Перейдіть за посиланням <http://surl.li/msybsu> та прочитайте публікацію «Касетний скандал України: 20 річчя таємниці і трагедії» [70].

Ключовими особами якого є наступні діячі: Леонід Кучма, Володимир Литвин та Юрій Кравченко. Надайте коротку характеристику кожного із них та визначте їхню роль у даному скандалі. Свої відповіді обґрунтуйте.

Завдання 3. Прочитайте уривок та виконайте завдання: *На 2007-2010 роки припав важкий етап фінансової кризи та газових війн з Росією, яка вдало підтримувала конфлікт між президентом і прем'єром. На початку січня 2009 року «Газпром» повністю припинив постачання газу до України, яку звинуватив у крадіжках газу. 18 січня 2009 року Юлія Тимошенко і прем'єр РФ Володимир Путін підписали нову газову угоду, яка була вкрай не вигідна Україні.*

Визначте позицію в даній ситуації Ю. Тимошенко, В. Ющенко та В. Путіна. Надайте власну оцінку даної ситуації навівши аргументи.

Таким чином, діяльнісний підхід до навчання реалізує на практиці принцип зв'язку навчання з життям і формує активну та проактивну позицію учнів. Він переосмислює підхід учителя, перетворюючи його з «поясни, закріпи, підтвердь» на «відкриту постановку завдань, постановку запитань, роботу в команді, самопізнання, обґрунтування власної думки, радість від процесу навчання, відповідальність за те, що людина може, що вона хоче, що вона має, що вона знає та що вона може», Це зміни. Інтерактивні та спільні методи навчання, техніки розвитку критичного мислення, проблемно-орієнтоване навчання та проєктні методи можуть допомогти в досягненні цих цілей.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження охарактеризовано джерела та історіографію дослідження. Вивчення історії становлення незалежності України в шкільному курсі історії на засадах діяльнісного підходу виокремлюється як актуальна та значуща проблема в історіографії. Існують різні підходи до інтерпретації цього періоду, що визначається не лише офіційними подіями, але й соціокультурним контекстом. Діяльнісний підхід дозволяє залучити учнів до критичного аналізу різних точок зору та розкриття різноманітності історичних інтерпретацій.

Історіографічний аналіз підтверджує актуальність вивчення періоду становлення незалежності України, а діяльнісний підхід є ефективним засобом розвитку критичного мислення та розуміння різних історичних підходів.

Джерела вивчення періоду становлення незалежності України є різножанровими та максимально репрезентативними. Використання діяльнісного підходу у роботі з джерелами сприяє більш глибокому розумінню учнями історичних процесів та подій.

Розглянуто сучасний шкільний курс історії України.

Офіційні програми та підручники є ключовими джерелами для формування знань учнів з історії незалежності України. Однак, їх ефективність може бути поліпшена через врахування сучасних підходів до навчання та більше акценту на критичне мислення та розвиток аналітичних навичок.

Уроки та методичні матеріали визначають якість освіти з історії незалежності. За допомогою систематичної оцінки можна виявити сильні та слабкі сторони навчального процесу. Рекомендації щодо удосконалення можуть включати більше інтерактивних завдань, аутентичних джерел та підтримку історичного критичного мислення.

Діяльнісний підхід до вивчення історії незалежності України є

важливим для залучення учнів та формування практичних навичок. Навчальні програми та методичні матеріали повинні більше враховувати можливості для дослідницької роботи, проектних завдань та практичних занять, сприяючи активному залученню учнів у вивчення історії.

Визначено методологічні аспекти та теоретичний аналіз діяльнісного підходу.

Діяльнісний підхід ґрунтується на ідеї активної участі учнів у власному навчанні через виконання реальних завдань та практичних досліджень. Його основні принципи – активність, самостійність, індивідуалізація, стимулювання творчого мислення – можуть покращити якість вивчення історії незалежності України, розвиваючи не лише пам'ять, але й аналітичні та критичні навички учнів.

Взаємодія вчителя та учнів є важливим аспектом навчального процесу. Вчителю слід виявляти гнучкість, підтримувати взаємодію та створювати атмосферу відкритості для висловлення ідей. Активне залучення учнів у дискусії, взаємоперевірку та вирішення історичних завдань збагачує процес вивчення історії незалежності.

Використання інтерактивних методів, таких як групова робота, рольові ігри, використання мультимедійних ресурсів, може ефективно збільшити інтерес учнів до вивчення історії. Ці методи сприяють зрозумінню складних історичних подій, а також розвивають комунікативні навички та навички співпраці, що є важливими для подальшого освітнього і життєвого успіху.

Отже, в основному всі цілі даної роботи, на нашу думку, вважаються досягнутими і тема роботи висвітлена.

Проте питання особливостей вивчення історії становлення незалежності України в шкільному курсі історії на засадах діяльнісного підходу залишається відкритим, що спричинене диференційованістю підходів до вивчення даної проблеми, а також постійною зміною наукової картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 04.01.2024).
2. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п#Text> (дата звернення: 14.08.2024).
3. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text> (дата звернення: 24.07.2024).
5. Про надання грифа "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0795729-21#Text> (дата звернення: 17.04.2024).
6. Бабенко Л. Діяльнісний підхід на уроках історії. URL: <http://surl.li/ivqbtj>
7. Бакка Т., Волошенюк О., Желіба О. та ін. НАТО – сила, що захищає мирних громадян. Київ : ВСВСДГО, 2019. 164 с.
8. Бармас О. В. Використання квесту в процесі вивчення історії та Харківщинознавства. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін»*. Х., 2019. С. 5-7
9. Баханов К. О. Висвітлення проблем інновацій навчання історії в школі у вітчизняній дидактичній літературі першої третини ХХ ст. *Збірник*

наукових праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПІ, 2000. № 4. С. 73-81

10. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу у початковій школі. *Житомирщина педагогічна*. 2022. № 2.

11. Буряков Ю. В., Кипаренко Г. М. Всесвітня історія : новітні часи, 1939–2001 : Підруч. для 11-го кл. К.: Генеза, 2001. 368 с.

12. Використання інтерактивних методів навчання на уроках історії – Iteach WIKI. *Iteach WIKI*. URL: <http://wiki.iteach.com.ua/> (дата звернення: 15.05.2024).

13. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом. *Історія в школах України*. 2009. № 6. С. 3–9

14. Волошенюк О. В., Мокрогуз О. П., Новікова Л. Є. та ін. Українська історія в кінофільмах : посібник для вчителя. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 57 с.

15. Воронюк Л. Діяльнісний підхід у навчанні як ресурс якісної освіти. *Майбуття*. 2022. №№16-17. С. 687-688

16. Горпинко О. С. Роль візуалізації інформації у формуванні історичного мислення учнів. *Історія та правознавство*. № 10-12. С. 17-20

17. Гриневич Л., Арістов В., Байкеніч Г. та ін. Історія України. Всесвітня історія 6-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 24.05.2024).

18. Гриценко А. П. Історіографія проблеми використання інформаційних ресурсів у практиці навчання історії. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3. С. 70-80

19. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. Репр. відтворення вид. 1913 р. Київ : б.в., 1990. 524 с.

20. Гупан Н. М., Пометун О. І. Розвиток змісту вітчизняного підручника

з історії за часів незалежної України. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2017. № 5/3. С. 88–93

21. Гура Т., Рома О. Діяльнісний підхід у базовій середній освіті: від педагогічної теорії до освітянської практики. Нова українська школа у базовій середній освіті : впевнені кроки Запорізької області : науково-методичний посібник. Запоріжжя: ЗОІППО, 2022. 303 с.

22. Діяльнісний підхід в освітньому процесі ЗДО : сутність та особливості реалізації. *Пролісок*. URL :

<https://www.prolisok45.school.social> (дата звернення: 24.04.2024).

23. Діяльнісний підхід на уроках історії в умовах змішаного та дистанційного навчання як засіб успішного формування розвиненої та соціалізованої особистості учня – Комунальна установа «Одеський центр професійного розвитку педагогічних працівників». *Комунальна установа «Одеський центр професійного розвитку педагогічних працівників»*. URL: <https://ocprpp.od.ua/?p=35160> (дата звернення: 07.07.2024).

24. Добржанський О. В., Богачик Т. С. Інноваційний формат сучасного уроку з історії (методичні рекомендації). Чернівці : Технодрук, 2021. 32 с.

25. Драч О. О. Шкільні підручники з історії України в контексті євроінтеграційного поступу держави. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті впровадження євроінтеграційного поступу : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 20-ти річчю інституту (м. Луцьк, 21–22 травня 2020 року)*. 2020. С. 17-41

26. «Заклад дошкільної освіти та початкова школа: переЗавантаження!» - Офіційний сайт дошкільного навчального закладу №6 Шоколадка. *Шоколадка - Офіційний сайт дошкільного навчального закладу №6 Шоколадка*. URL: <https://dnz6.edu.vn.ua/nash-budn-ta-rozvagi/526-qzaklad-doshkilnoji-osvity-ta-pochatkova-shkola-perezavantazhennjaq.html> (дата звернення: 31.07.2024).

27. Зінченко А. Про історію підручника з історії і не тільки (Відгук на книжку : Турченко Ф. Україна – повернення історії. Генеза сучасного

підручника. *Українознавство*. 2016. № 4 (61). С. 217-233

28. Іванова О. Інтерактивні методи навчання на уроках історії. Всім освіта. URL: <https://vsimosvita.com/stattya-na-temu-quot-interaktivni-metodi-navchannya-na-urokah-istoriyi-quot/> (дата звернення: 01.08.2024).

29. Іванцова М. Відповідність шкільних підручників з історії України для 8 класу загальноосвітніх закладів України змісту зовнішнього незалежного оцінювання (на прикладі однієї теми). *Травневі студії : історія, політологія, міжнародні відносини*. 2021. С. 307-310

30. Інноваційний формат сучасного уроку з історії (методичні рекомендації). Чернівці : Технодрук, 2021. 32 с.

31. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1). *Нова українська школа | Веб-ресурс НУШ*. URL: <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/> (дата звернення: 03.07.2024).

32. Історичні джерела в українському інформаційному й освітньому просторі : верифікація та інтерпретація : монографія / Під ред. О. О. Салати. Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2018. 348 с.

33. Історія : Україна і світ. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. К. : НРЕС PRESS, 2022. 64 с.

34. Кінд-Войтюк Н. Особливості методики викладання історії та суспільствознавчих дисциплін в закладах освіти. *Літопис Волині*. 21.06.2019. С. 130–136

35. Коваленко Г. Українська історія. Київ. Велес. 1993. 176 с.

36. Ковбасюк Т. Навчальні функції історичних документів. *Педагогіка вищої та середньої школи : Зб. наук. праць*. Кривий Ріг : КДПУ, 2004. Вип. 7. С. 179 – 190

37. Коляда І., Сокур Б. Методика використання документів при вивченні історії України (на прикладі теми «Війна на Сході України у працях іноземних журналістів»). *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал*. Суми : СумДУ імені А. С. Макаренка, 2020.

№ 1(8). С. 166–172

38. Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. URL : <https://www.google.com/url?> (дата звернення: 03.07.2024).

39. Малієнко Ю., Гурська О. Оновлені програми з історії України 2022 : наративи, концепти, перспективи підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. № 29. С. 125–136

40. Мацейків Т. І. Реалізація принципу виховуючого навчання в підручнику з історії України (9 клас). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2014. № 49. С. 102-105

41. Методика викладання історії в допоміжній школі : методичні рекомендації. Слов'янськ : СДПУ, 2010. 157 с.

42. Методичні рекомендації щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2022/2023 навчальному році | Шкільне життя. *Шкільне життя*. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-istoriyi-osnov-pravoznavstva-gromadyanskoyi-osvity-ta-kursiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 17.08.2024).

43. Михайлюк В. Сучасні технології у викладанні історії в школі : теоретичні засади студентської педагогічної практики. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2022. № 1(3). С. 120–130

44. Мороз П., Мороз І. Інтегрування історії повсякденності у шкільний курс історії : дослідницький аспект. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. № 30. С. 86–101

45. Мороз П. В., Мороз І. В. Концептуальні підходи до конструювання практикуму Історія України в джерелах. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. С. 261-270

46. Омельчук С. А. Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу : дис. ... д-ра пед. Наук :

13.00.02 / Херсон. держ. ун-т ; Херсон, 2014. 537 с.

47. Омеляненко А. В. Методичне забезпечення наступності в розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 285–292

48. Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди : навчальний посібник / за редакцією Волошенюк О., Євтушенко Р., Іванова В., Кулакова А. Київ : АУП, Інтерньюз-Україна, ЦВП, 2020. 68 с.

49. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства. *Народна освіта*. 2014. Вип. 1 (22). URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257

50. Пометун О. Активне навчання учнів історії та громадянської освіти у контексті запровадження державного стандарту базової середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 106-115

51. Пометун О., Гупан Н. Методологія створення інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти для 5-го класу (на прикладі модельної програми й підручника «Досліджуємо історію і суспільство»). *Проблеми сучасного підручника*. 2022. Вип. 28. С. 115-132

52. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно-орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

53. Пометун О., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. К. : Генеза, 2006. 328 с.

54. Пономаренко Т. О. Теоретичні засади культури відповідного управління дошкільною освітою : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. 272 с.

55. Рейпольська О. Д., Гудим І. М., Зайцева Л. І. та ін. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти : технології проєктування : навч.-метод. посібник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.

56. Рожик М. Є., Ерстенюк М. І., Пасічник М. С. та ін. Всесвітня історія

: Новітні часи : 1914-1945 : Підручн. для 10-го кл. серед, шк. К. : Генеза, 1998. 230 с.

57. Сахновський О. Є. Багатоперспективність у викладанні історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 382-387

58. Січкара А. Д. Трансформація ідей діяльнісного підходу в педагогічній спадщині Елеонори Яновської (перша третина ХХ століття). *Освітологічний дискурс*. 2014. № 4. С. 219-230

59. Суходольська Н. П. Методика роботи з тестовими завданнями при вивченні суспільствознавчих дисциплін. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 1. С. 47-56

60. Терно С. Історичне мислення : як його розвивати? *Історія в школах України*. 2007. № 5. С. 8-12.

61. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора : монографія. К. : ВЦ «Академія», 2016. 256 с.

62. Трегубенко Т.І..docx. *Google Docs*. URL: <https://drive.google.com/file/d/19L-ujMvz9HtOZfpIcA4B-Khus6wZEe1z/view> (дата звернення: 21.07.2024).

63. Турченко Ф. Україна – повернення історії. Генеза сучасного підручника. К. : Генеза, 2016. 104 с.

64. Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. Історія Криму першої половини ХХ ст. Нариси : навчальний посібник 10 клас. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 66 с.

65. Цалик С. М., Мокрогуз О. П., Волошенюк О. В. Нариси з історії Криму ХVIII – початку ХІХ ст. : додатковий матеріал для вчителів для 7- 8 класів загальної середньої освіти. Київ : АУП, ЦВП, 2019. 71 с.

66. Шаріпова Т. В. Впровадження інноваційних технологій на уроках історії як чинник створення оптимальних умов розвитку для особистості. URL : <http://fel2005.dp.ua/docs/blog/09/028.pdf>

67. Шпак В. П., Мойсієнко І. М. Діяльнісний підхід у Новій українській

школі : історія, сучасність, перспективи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 4(211). С. 76–83

68. Readings on the history of the Ukrainian SSR : A Guide for Teachers / Za red. F.Ye.Losia. К. : Radianska shkola, 1961. 644 p.

69. World History 1914-1939 : a textbook for 10 classes of secondary schools / uporiad. : Ya.M. Berdychevskiy, T.V. Ladychenko. К. : A.S.K., 1996. 415 p.

70. Касетний скандал України: 20 річчя таємниці і трагедії.URL: https://svit11.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/12/s_189.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

71. Україна в умовах незалежності. ➤ *Short URL service / Surlі - FREE Short Links*. URL: <http://surl.li/oqczfv> (дата звернення: 15.08.2024).

72. Земельна О. Діяльнісний підхід навчання історії.URL: <https://zm.cprpp.org.ua/news/1705991104/> (дата звернення: 28.09.2024).

Виконав магістрант
2 курсу МІ 61 групи

Бойчук І.С.

Робота допущена до захисту

Завідувач кафедри
к.і.н., доцент

Островий В.М.

Декан факультету
д.пед.н., професор

Бучківська Г.В

25 листопада 2024 р.